

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Andrea Zaťková

Postmaterialismus ve volebních programech Strany zelených v letech 2006-2017

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.

OLOMOUC 2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 12. 12. 2018

.....
Andrea Zaťková

Poděkování

Největší poděkování na tomto místě patří doc. Mgr. Pavlu Šaradínovi, Ph.D., kterému tímto děkuji za ochotu vést tuto práci, za trpělivost a čas, který mi věnoval během psaní práce, také za vstřícnost a pochopení. Moc si vážím jeho pomoci, a proto bych toto poděkování chtěla věnovat pouze jemu. Děkuji.

Obsah

Úvod.....	6
1 Koncept postmaterialismu	13
1.1 Hypotézy postmaterialismu.....	13
1.2 Vývoj a změny hodnot postmaterialismu.....	14
1.3 Měření postmaterialismu.....	17
1.4 Kritika Ingleharta a další vývoj koncepce.....	19
2 Postmaterialismus v ČR.....	22
2.1 Vývoj.....	22
2.2 Hodnoty.....	22
2.3 Environmentalismus.....	23
2.4 Strana zelených	25
2.4.1 Vývoj strany.....	25
2.4.2 Hodnocení úspěchu 2006.....	27
3 Postmaterialismus ve volebních programech SZ.....	31
3.1 Volební program 2006	34
3.1.1 Ochrana životního prostředí.....	34
3.1.2 Jaderná energie	35
3.1.3 Rovnost pohlaví	35
3.1.4 Ochrana spotřebitele	36
3.1.5 Lidská práva.....	36
3.1.6 Participativní demokratický styl rozhodování	37
3.2 Volební program 2010	38
3.2.1 Ochrana životního prostředí.....	38
3.2.2 Jaderná energie	40
3.2.3 Rovnost pohlaví	40
3.2.4 Ochrana spotřebitele	40
3.2.5 Lidská práva.....	41
3.2.6 Participativní demokratický styl rozhodování	41
3.3 Volební program 2013	42
3.3.1 Ochrana životního prostředí.....	42
3.3.2 Jaderná energie	44
3.3.3 Rovnost pohlaví	44
3.3.4 Ochrana spotřebitele	44
3.3.5 Lidská práva.....	44
3.3.6 Participativní demokratický styl rozhodování	45

3.4	Volební program 2017	45
3.4.1	Ochrana životního prostředí.....	45
3.4.2	Jaderná energie	48
3.4.3	Rovnost pohlaví	48
3.4.4	Ochrana spotřebitele	48
3.4.5	Lidská práva.....	48
3.4.6	Participativní demokratický styl rozhodování	49
3.5	Srovnání volebních programů	49
3.5.1	Ochrana životního prostředí.....	50
3.5.2	Jaderná energie	51
3.5.3	Rovnost pohlaví	52
3.5.4	Ochrana spotřebitele	52
3.5.5	Lidská práva.....	53
3.5.6	Participativní demokratický styl rozhodování	54
3.5.7	Shrnutí.....	55
	Závěr	58
	Literatura.....	62
	Seznam použitých tabulek	68
	Seznam použitých zkratk	69
	Abstrakt.....	70
	Abstract.....	70

Úvod

Začátkem 60. let 20. století začaly být systematictěji tematizovány první ekologické problémy. Navzdory nutnosti řešení chyběla propracovaná metodika zkoumání vztahu člověk životní prostředí. Až v roce 1971 byla publikována postmaterialistická teze Ronalda Ingleharta, která se stala jedním z vůbec nejznámějších teoretických modelů postmaterialismu. Hlavní myšlenkou koncepce¹ je hodnotová změna, tedy i postupná změna postojů k životnímu prostředí. (Vysušil 2005: 43-44) Podnět k hodnotovým změnám vzešel přeměnou industriální společnosti na společnost postindustriální, s čímž samozřejmě souvisí jak rozvoj technologie, tak masové komunikace, stejně tak vzdělanosti. (Rabušic 2018) Základní poznatek výzkumu je přesun materiálních hodnot, jako blahobyt, bezpečí, stabilní ekonomický růst, k nemateriálním potřebám. (Librová 1994: 52) Nástup postmateriálních hodnot, jako snaha pro sebevyjádření, důraz na kvalitu života, životní prostředí začalo mít nejen sociální, ale i politické implikace. (Rabušic 1990: 514)

Zatímco v západní společnosti se v 60. a 70. letech rodila environmentální hnutí, v socialistických zemích, včetně České republiky, kvůli komunistickému režimu nastoupil tento trend až o téměř dvě desítky let později. Následkem toho bylo environmentální chování v postkomunistických zemích po roce 1993 méně časté než v západních demokraciích. Avšak nutno dodat, že ke zmenšení rozdílu mezi těmito zeměmi výrazně přispěla europeizace. (Hadler, Wohlkönig 2012: 468) V České republice můžeme určité ekologické proudy v politice nalézt od druhé poloviny 80. let., ale Strana zelených jako taková vznikla až v roce 1989. (Pečínka 2002: 190-194) V 90. letech byla její role na české politické scéně okrajová, což ovlivnila ekonomická transformace, která vnesla do popředí materiální zájmy. (Hloušek, Kopeček 2005: 9) Ve volbách 2006 však překročila 5% klauzuli a dostala se do Poslanecké sněmovny, respektive i do vlády. Tento rok proto považují jak pro SZ, tak pro postmaterialismus v ČR jako zlomový.

S příchodem světové ekonomické krize v roce 2008 byla značně ovlivněna nejen česká ekonomika, ale také politická situace. Ve velmi nestabilním prostředí začal upadat politický střed, do kterého v té době SZ patřila. (Pehe 2009) Dle Ingleharta se příchod ekonomické krize projevuje návratem k materiálním hodnotám, tedy nárůstu materiálně orientovaných lidí. (Rabušic 1990: 511) Což by potvrzoval úpadek SZ ve volbách 2010.

¹ Koncepci tzv. tiché revoluce dokládá řadou empirických údajů čerpaných z průzkumů západní společnosti. (Rabušic 1990: 506)

Nicméně ani v roce 2013, a už vůbec ne v roce 2017, strana nedosahovala zdaleka takových výsledků jako v roce 2006. Je proto otázka, čím je tento propad způsoben, a zda to ovlivnila i programatika strany.

V bakalářské práci budu analyzovat vývoj SZ v letech 2006-2017 na základě teorie postmaterialismu. Cílem práce je zkoumat postmateriální hodnoty ve volebních programech SZ v letech 2006, 2010, 2013, 2017, a zároveň zjistit, jak se strana z tohoto hlediska vyvíjela. Cílem práce naopak není věnovat pozornost jiným politickým stranám v České republice, které do svých programů zahrnují postmateriální hodnoty, případně jejich srovnání se SZ. Rovněž v práci nemůžu zohlednit všechny faktory ovlivňující program a propad strany.

Na základě cíle práce jsem zformulovala první výzkumnou otázku: *Jak se mění vybrané postmateriální hodnoty v předvolebních programech SZ v průběhu let?*

Podle studie Romana Chytilka a Otto Eibla (2011: 63) šetření v ČR dokládají, že nejdůležitější faktor pro volbu politické strany je programová a ideologická blízkost. Takže v případě, že s rozvojem společnosti dochází k nárůstu postmateriálně založených lidí (což dokládají Rabušic 2000, či Prudký 2009), můžeme předpokládat, pokud by SZ zachovávala principy postmaterialismu, nemělo by docházet k poklesu počtu voličů strany. Na tomto předpokladu jsem zformulovala druhou výzkumnou otázku: *Má zachování postmateriálních hodnot vliv na volební zisk SZ?*

Z metodologického hlediska se jedná o kvalitativní výzkum, respektive o případovou studii Strany zelených, ve které využívám komparativní metodu za účelem srovnávání postmateriálních hodnot ve volebních programech strany v letech 2006, 2010, 2013 a 2017. „Výzkum pomocí jednopřípadové studie se zaměřuje na podrobný popis a rozbor jednoho nebo několika málo případů. Základní výzkumnou otázkou je, jaké jsou charakteristiky daného případu nebo skupiny porovnávaných případů.“ (Hendl 2016: 101) Jde o zachycení složitosti případu a popis vztahů v jejich celistvosti, přičemž na konci studie dochází k vřazení do širších souvislostí. (Hendl 2016: 102) Analýza strany je tedy založena především na volebních programech a teoretickém konceptu postmaterialismu. V práci sleduji vývoj postmateriálních hodnot v programech SZ za účelem vysvětlení ideologického posunu. Tento výzkum má umožnit bližší porozumění danému tématu.

Analytická část práce se týká výhradně Strany zelených v českém kontextu v letech 2006-2017. Za hlavní časové mezníky v práci považuji volby do PS v letech 2006, 2010, 2013 a 2017, vzhledem k tomu, že v práci budu analyzovat volební

programy strany. Analýza programů vychází z konceptu postmaterialismu, respektive týká se primárně výchozích postmateriálních hodnot v programech.

Téma bakalářské práce jsem zvolila na základě zájmu o SZ jako takovou. Toto téma může poskytnout inovativní náhled na SZ v období 2006-2017 z hlediska hodnotového konceptu postmaterialismu. Doposud totiž v takovém časovém rozpětí a obsahovém vymezení nebyla žádná studie zpracována. Domnívám se, že jak reflektování postmateriálních hodnot, tak výzkum týkající se SZ, si zaslouží mít v českém politickém prostoru své místo.

Dosavadní zpracování tématu SZ se vztahuje zejména k roku 2006, kdy se strana dostala do PS. Vývoj strany je v řadě studií zpracován velmi dobře, bohužel rokem 2006 většinou končí. Navazující studie jsou dle mého názoru nedostatečné a netýkají se komplexního vývoje strany. Ani trend úpadku strany nebyl dosud v české literatuře významně reflektován. Stejně tak studie související s postmateriálními hodnotami v české společnosti nereflktují vývoj těchto hodnot po roce 2008, respektive po ekonomické a politické krizi.

Práce je členěna do tří hlavních kapitol. V první kapitole se zabývám zejména teoretickým konceptem postmaterialismu, který formuloval Ronald Inglehart. Samozřejmě zmiňuji i určitou kritiku tohoto konceptu a stručně pak také vybrané koncepty jiných autorů. Ve druhé kapitole popisují postmaterialismus v ČR, respektive vývoj postmateriálních hodnot a některé studie vztahující se k těmto hodnotám u nás. Do této kapitoly jsem zařadila i stručný vývoj SZ do roku 2006, vzhledem k tomu, že strana byla v podstatě na postmateriálních hodnotách založena. Kapitola zahrnuje i hodnocení úspěchu strany v roce 2006, kdy se poprvé jako samostatně² kandidující strana dostala do PS a váže se k tomuto roku tedy největší úspěch strany. V třetí a poslední kapitole se snažím analyzovat volební programy strany z let 2006, 2010, 2013 a 2017 z hlediska postmateriálních východisek. Blíže představuji koncepty, které byly pro srovnání hodnot v programech k dispozici. Výsledky naplnění jednotlivých bodů ve volebních programech zaznačuji do tabulky pro lepší přehlednost. Následně porovnám, jestli stanovené postmateriální body, které strana měla naplňovat, dle vybraného konceptu jsou v programu obsaženy, či nikoliv. V této analytické části práce se snažím odpovědět na stanovené výzkumné otázky.

² V roce 1992 získala křesla v PS v koalici s názvem Liberálně sociální unie.

Pro zkoumání postmaterialismu v českém kontextu je velkým přínosem článek Ladislava Rabušice (2000) *Je česká společnost postmaterialistická?*, ve kterém rozebírá, jak se postmaterialismus měří. Následně popisuje koncept Ronalda Ingleharta pro měření postmaterialismu v ČR. Data čerpá ze studií z let 1991, 1993 a 1999, může je tedy porovnávat i v čase. Rabušic dochází k závěru, že v české společnosti je patrný trend snižování materialistických postojů a příklon k postmateriálním hodnotám. Tento trend je typický zejména pro nejmladší dospělou populaci, v jeho výzkumu ve věku 18-29 let. Jedná se tak o průlomový článek v oblasti zkoumání postmateriálních hodnot v ČR. Něčemu podobnému se věnuje Blanka Řeháková s Robinem Casslingem (2001) v článku *Who Are the Czech Materialists, Post-materialists, and Those Who Are 'Mixed', and How Do They Differ in Their Opinions and Attitudes on Selected-Primarily Political-Subjects*. Řada studií dokázala existenci vztahu mezi postmateriálními hodnotami a sociologickými otázkami. V tomto článku ho autoři ověřují na českém případě pomocí Inglehartovy čtyřpoložkové baterie. Ve výsledku dochází autoři ke stejným závěrům jako Ladislav Rabušic. Blanka Řeháková vydala i článek s názvem *Měření hodnotových orientací metodou hodnotových portrétů S. H. Schwartze* (2006), kde na rozdíl od předchozího využívá k měření hodnot v české společnosti metodu S. H. Schwartze. Schwartzovy projekty jsou založeny na tom, jak sociální zkušenosti jedince ovlivňují jeho hodnotové priority, zaměřoval se především na mezikulturní a mezinárodní rozdíly v hodnotových prioritách. V rámci porovnávání deseti evropských států autorka dochází k závěru, že ČR je celkově hodnotami podobnější spíše Polsku než Švýcarsku. Tím však nepřináší v podstatě žádný nový objev.

Zkoumáním hodnot z různých hledisek se zabývá i Libor Prudký v knize *Studie o hodnotách* (2010). Kniha je pojata velmi teoreticky, vlastní zkoumání autor neuvádí. Tato kniha v podstatě navazuje a doplňuje jeho předešlou publikaci *Inventura hodnot* (2009), která je přínosem pro české studie hodnot zejména z hlediska komplexního náhledu na tuto problematiku. Rovněž doplňuje a aplikuje teorii postmaterialismu na českou společnost, navazuje a prohlubuje v podstatě výzkum Ladislava Rabušice studií hodnot z roku 2005. V závěru uvádí, že v české společnosti dochází stále k nárůstu postmateriálních hodnot. Helena Polesná ve svém článku *Hodnotové orientace české populace z pohledu druhého demografického přechodu* (2014) zaznamenává změnu hodnot od 90. let. Řeší proměnu demografického chování v postkomunistických zemích, která je spojena s rozšířením postmaterialismu. Navazuje na výzkum Rabušice, když doplňuje šetření postmaterialismu pomocí Inglehartovy čtyřpoložkové baterie o

rok 2008. Autorka zaznamenává nárůst postmaterialistů v průběhu let, ale považuje ho za takřka zanedbatelný. Vít Skála přispěl do knihy *Values, stratification, transformation* (2012) kapitolou o konceptu hodnot v ČR. Na základě šesti stanovených hodnot srovnával výsledky studie hodnot z roku 1991 a 1999 a došel k výsledku, že materiální hodnoty oslabují v důsledku socio-ekonomických faktorů. Autor vybírá poměrně kontroverzní oblasti pro zkoumání materiálních a postmateriálních hodnot. Za zmínku stojí např. pohled na život, či náboženství a mravnost.

Za podstatný článek pro vysvětlení konfliktní linie materialismus – postmaterialismus, byť pochopitelně marginální v současné české politice, shledávám *Konfliktní linie v současné české a slovenské politice* (2005) Víta Hlouška a Lubomíra Kopečka. Ve své práci uvádějí konceptuální rámec pro analýzu konfliktních linií a stranické politiky ve střední Evropě. Markus Hadler a Patrick Wohlkönig v článku *Environmental Behaviours in the Czech Republic, Austria and Germany between 1993 and 2010: Macro-Level Trends and Individual-Level Determinants Compared* (2012) popisují environmentální hnutí v ČR, využívají průzkumů z let 1993, 2000 a 2010 ke zkoumání změn ve veřejném a soukromém environmentálním chování. Tento článek slouží spíše k doplnění informací o environmentálních hnutích. Autoři dochází k závěru, že environmentální chování v ČR je v průběhu času podobné environmentálnímu chování v Rakousku i Německu. Toto zjištění může hrát důležitou roli v dalších výzkumech.

SZ v ČR se zabývá primárně Pavel Pečínka, který nejprve vydal knihu *Zelená zleva?* (2002), ve které popisuje fáze ustavování zelených stran v Evropě od 70. let do roku 2001. Pro mou práci je ovšem důležitá pouze kapitola s SZ v ČR, tu popisuje až do voleb 2002. Můžeme říct, že tato kapitola je vlastně širší pojetí jeho dalšího článku *Odstíny české zelené politiky po roce 1989* (2005). Avšak je nutno podotknout, že tento článek přináší i nové informace, vzhledem k tomu, že zahrnuje informace až do roku 2005. Další článek, který se zabývá SZ je *Electoral Support for the Czech Green Party in Relation to Post-Materialism, 2006-2013* (2017) sepsaný Michalem Pinkem, Ondřejem Saxem a Andreou Smolkovou. Jde o analýzu vztahu mezi voličskou podporou SZ a postmaterialismem v letech 2006-2013, přičemž rok 2006 je mezníkem pro mou práci. Bohužel tento článek detailněji analyzuje volební podporu pouze ve dvou regionech v ČR a tedy ve Středočeském a Libereckém. Nicméně autoři se přiklánějí k závěru, že česká SZ zřejmě neposkytuje ideální volbu pro postmateriální voliče, neboť v ČR je podle jejich názoru poněkud uvolněnější koncepce

postmaterialismu než v západních zemích. Kniha *Volby a voliči 2006* (2006) autorů Tomáše Lebedy, Lukáše Linka a Kláry Vlachové a dalších, je stěžejní pro mou práci v oblasti hodnocení úspěchu SZ. Celkově zahrnuje několik kapitol, které mají za cíl detailně analyzovat volební chování.

Ronald Inglehart významně přispěl k rozvoji povědomí o postmateriálních hodnotách svou knihou *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics* (1977), ve které prezentuje svá měření postmateriálních hodnot v západní společnosti. Uvedl zde své předpoklady změny, respektive vývoje společnosti od industriální k postindustriální. Zejména v této souvislosti dokázal odklon společnosti od materiálních hodnot. Ve svém dalším článku *Post-Materialism in an Environment of Insecurity* (1981) navazuje na tuto problematiku s tím, že potvrzuje svou hypotézu o tom, že poválečné bohatství vedlo k mezigeneračnímu posunu od materialismu k postmaterialismu. Opět toto hodnotí pouze v rámci západní společnosti. Dochází také k závěru, že se vytvořila tzv. „nová třída“, která podporuje environmentalismus. Pochopitelně se na něj snesla určitá vlna kritiky. Autoři Davis a Davenport polemizovali s platností jeho čtyřpoložkové baterie, Clark pak s tím, že trend postmaterialismu závisí na inflaci a nezaměstnanosti. Na tuto kritiku byl však Inglehart schopen reagovat a vyvrátil ji v článku *Measuring Postmaterialism* (1999), který publikoval s Paulem Abramsonem. V jedné z kapitol v knize *Democracy and Political Culture in Eastern Europe* (2006) se Inglehart věnoval i střední a východní Evropě. Což považuji za velký přínos východní společnosti v této problematice. Došel k závěru, že střední a východní Evropa jsou velmi podobné regiony pro srovnání hodnot, nicméně se stále dost odlišují od západní Evropy. Roli zde hraje zejména kulturní dědictví, respektive komunistické dědictví, které zůstává v hodnotovém systému společnosti patrné. Sami tuto situaci v ČR můžeme vnímat. Ronald Inglehart se pak opět vrátil ke změnám v západní společnosti s článkem *Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006* (2008), kdy po více než 30 letech potvrzuje původní předpoklad z knihy *The Silent Revolution*. Opakovaným měřením došel k závěrům, že se zmenšil rozdíl mezi hodnotami starší a mladší generace oproti původnímu měření z roku 1970. I přesto, že kohorty narozené před druhou světovou válkou stále tíhnou k materialismu, u poválečných kohort se rozdíl vytrácí a jsou si podobnější. Tímto svou koncepci postmaterialismu velmi obohatil.

Z dalších zahraničních autorů můžeme zmínit Karen Stenner a Zima Nwokoru, kteří se v článku *Current and Future Friends of the Earth: Assessing Cross-National*

Theories of Environmental Attitudes (2015) věnovali zkoumání dat 80 zemí na základě teorie postmaterialismu za účelem zjistit, co ovlivňuje změny postojů ve společnosti. Došli k závěrům, že hodnoty v každé zemi jsou určovány specifickými faktory, které nelze zobecnit a vytvořit podle nich vzorec. Výsledek zkoumání byl však zřejmý, vzhledem k tak širokému výběru různorodých zemí. Práci Zorana Pavloviće *(Post)materialism, satisfaction with democracy and support for democracy in Eastern Europe* (2016) vnímám jako podstatnou pro hodnocení postmaterialismu ve východní Evropě. Autor potvrdil, že postmateriální hodnoty jsou důležitým aspektem demokracie ve východní Evropě, i přestože samotný postmaterialismus je zde poměrně málo rozšířen oproti západu. Na základě tohoto můžeme považovat postmateriální hodnoty za základ demokratické kultury.

1 Koncept postmaterialismu

Za průkopníka teorie postmaterialismu považujeme Ronalda Ingleharta. Jako jeden z prvních v 70. letech 20. století zpracoval tento koncept v knize s názvem *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics* (1977) a dále jej doplňoval v řadě navazujících prací (Inglehart 1981, Inglehart 1999, Inglehart 2008). Tzv. tichá revoluce je proměnou hodnotových preferencí obyvatel z materiálních hodnot (jako ekonomická prosperita a materiální dostatek) na hodnoty postmateriální (např. oceňování lidské pospolitosti nebo kvalita života). Tichá revoluce probíhá postupně, zejména intergenerační změnou a výsledkem je nový životní postoj. (Rabušic 2018) Inglehart teoreticky i empiricky zkoumal přesun hodnot západních společností od materiálních k postmateriálním. Proto jsem jeho teoretický koncept vybrala k úvodnímu představení postmateriálních hodnot.

1.1 Hypotézy postmaterialismu

Inglehartův teoretický koncept přinesl porozumění tzv. zelenému citění.³ Za předpokladu dostatečného množství materiálního zabezpečení dochází ve společnosti ke změnám vedoucím k postmateriálním hodnotám. (Stenner, Nwokora 2015: 4901) Inglehart vychází z práce Abrahama Maslowa, podle kterého lidé uspokojují své potřeby dle hierarchického řádu. Nejprve člověk uspokojuje fyziologické potřeby a potřebu bezpečí, což považuje za materiální potřeby, teprve potom přechází k nehmotným cílům. (Inglehart 1977: 22, Librová 1994: 54, Rabušic 1990: 506, Stenner, Nwokora 2015: 4901) Na základě této koncepce Ronald Inglehart (1977) formuloval dvě hypotézy – vzácnosti a socializace.

Hypotéza vzácnosti reflektuje sociálně-ekonomické prostředí. To znamená, že lidé dávají vyšší priority potřebám, které jsou v nedostatku. V období ekonomického úpadku dochází k přesunu důrazu na hodnoty materialistické (ekonomické a sociální jistoty), zatímco v období ekonomického dostatku, přechází důraz na další typy potřeb, respektive na postmateriální hodnoty (kvalita života, životního prostředí, sebereflexe). (Inglehart 1977: 22, Inglehart 1981: 881, Rabušic 1990: 506) Můžeme říci, že hodnoty, kterým lidé přiřazují priority, se mění v závislosti na ekonomické situaci v zemi a mohou trvat relativně krátce.

³ Pojem zelené citění se odvíjí od Inglehartových hypotéz. (Stenner, Nwokora 2015: 4900) Postmaterialisté jsou více šetrní k životnímu prostředí a zauímají proenvironmentální postoje. Naproti tomu materialistům jde o individuální zisky. (Olofsson, Öhman 2006: 3)

Hypotéza socializace představuje dlouhodobý vztah mezi sociálně-ekonomickým prostředím a hodnotovými prioritami. Předpokládá, že nedochází ke změně hodnot postupem času, protože základní hodnoty byly vytvořeny v průběhu formativních let. Lidé mají tedy tendenci udržovat daný soubor hodnot, který se vytvořil v mládí, po celý dospělý život. Tato hypotéza vychází ze sociologického poznatku krystalizace osobnosti v období rané socializace. Samozřejmě nelze předpokládat, že se nevyskytne žádná změna základních hodnot, nicméně pravděpodobnost po dosažení dospělosti je daleko menší. (Inglehart 1977: 22-23, Inglehart 1981: 881, Rabušic 1990: 507) Na rozdíl od předchozí hypotézy nemají vliv náhlé změny ekonomické situace na hodnotové preference jedinců.

1.2 Vývoj a změny hodnot postmaterialismu

Vývoj postmaterialismu je spojen s přechodem od průmyslové společnosti k postindustriální, což přináší polarizaci mezi důrazem na přežití a důrazem na sebevyjádření, respektive mezi materiálními a postmateriálními hodnotami. (Inglehart 2006: 69) Zatímco materiální hodnoty jsou odrazem poměrně silné vazby k udržení pořádku a ekonomickým ziskům, postmateriální hodnoty kladou důraz na individuální sebevyjádření a jsou zaměřeny na změny. (Inglehart 1977: 179-180) Jedná se především o kulturní změny, které přetváří politické vyhlídky. Jde například o změny náboženského vyznání, genderových rolí a dalších stereotypů průmyslové společnosti. Změny se tedy zaměřují zejména na tradiční kulturní normy, které omezují individuální sebevyjádření. Dochází ke změnám i základních sociálních norem. (Inglehart 2008: 138-140) Hodnoty sebevyjádření souvisí s podporou ochrany životního prostředí, zapojením se do hospodářského i politického života, kladením důrazu na rovnost žen a mužů, také s tolerancí tzv. outgroups zahrnující cizince či homosexuály. V takové společnosti panuje vysoká mezilidská důvěra, která vytváří toleranci a s tím i spojenou svobodu a sebevyjádření. Především tyto postmateriální hodnoty jsou považovány za podstatu demokratické politické kultury a jsou předpokladem pro její další rozvoj. (Pavlović 2016: 41-42, Inglehart 2006: 69, Koenig, Wagener 2012: 3-4) Demokratické instituce samy o sobě nevytvářejí kulturu, která klade důraz na sebevyjádření. Ke kulturním změnám, zaručující fungování demokratických institucí, vede právě ekonomický rozvoj. (Inglehart 2006: 83) Dle Ingleharta (1999: 669) postmaterialismus ovlivnil i posun na pravo-levém politickém spektru. Otázky třídních konfliktů

s rozšířením postmateriálních hodnot ustupují, naopak je kladen důraz na kvalitu života a lidská práva.

Základem moderní průmyslové společnosti je nepochybně technologie. Technologické inovace vytvářejí produktivitu, rozšiřují možnosti vzdělání a dávají prostor pro změny ženských a mužských rolí. Rovněž dochází ke změně struktury zaměstnání, což Daniel Bell považuje za základ postindustriální společnosti. Nové elity se dle něj zaměřují na vědecké a profesionální cíle, zatímco starší elity chtějí dosahovat zejména ekonomického růstu a profitu. S rozvojem postmateriálních hodnot je spojena i úroveň hospodářského růstu. Růst příjmů po druhé světové válce zajišťuje lidem dostatečné uspokojení materiálních potřeb. Rozšíření vysokoškolského vzdělání je úzce spjato jak se zvyšováním příjmů, tak se změnami povolání. Studie Kennetha Feldmana a Theodora Newcomba potvrdila, že vysoká škola dává studentům více liberálních hodnot a prohlubuje jejich zájem o politické záležitosti. Technologické inovace mají rovněž za následek rozšíření komunikačních sítí a masmédií. Můžeme říci, že za vývojem směrem od materiálních k postmateriálním hodnotám stojí taktéž fakt, že mladá generace v západních zemích nikdy nezažila válku (jako generace před ní) a vyrůstala v poměrně bohaté společnosti. (Inglehart 1977: 8-11)

Změny ve společnosti ovlivňují posun jednotlivých hodnot. Změny hodnot mají značný vliv i na politické otázky. Pokud dochází k eliminaci významných problémů, které odráží systém průmyslové společnosti, politika třídy upadá a hodnoty jako ideologie, životní styl nebo etnická příslušnost nabývají na významu. Se vznikem nových politických otázek dochází také ke změnám sociálních základů politiky. Tradiční strany se musí rozhodnout, zda oslovit i nové voliče a riskovat ztrátu stávajících, či nikoliv. V důsledku toho vznikají nové strany, které přichází s novými hodnotami. Inglehart uvedl, že klesá podpora národních institucí. Mladší generace nesdílí nacionalistické názory, proto podpora vlasteneckých symbolů, které vlády tradičně užívaly, klesá. Posun hodnot společnosti ovlivňuje i změnu stylu politické participace. Zatímco pro industriální společnost byly typické masové strany a organizace s byrokratickou či oligarchickou strukturou, v postindustriální společnosti kulturní hodnoty zdůrazňují individuální sebevyjádření. (Inglehart 1977: 12-15) Nicméně musíme si uvědomit, že tato Inglehartova koncepce je takřka 40 let stará. Vezměme si například mladší generaci, kterou jsem zmiňovala dříve. Jak ukazují průzkumy, dochází k návratu mladších k nacionalismu, což pravděpodobně podpořila migrační krize v Evropě, která začala v roce 2015. V ČR to můžeme vidět třeba právě

na výsledcích studentských voleb z roku 2017 (Výsledky Studentských voleb 2017 do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, Pdf), kde řada studentů volila SPD⁴. To získalo 7,76 %. Při srovnání se ziskem hnutí Úsvit přímé demokracie, jakožto v podstatě předchůdcem SPD (ihned.cz 2015), vidíme, že to ve studentských volbách v roce 2013 získalo pouze 3,96 % hlasů. (Studentské předčasné parlamentní volby 2013, Pdf). Takže jsme mezi studenty v 2017 zaznamenali téměř dvojnásobný nárůst hlasů pro politickou stranu spojenou s nacionalismem od voleb předchozích.

Pochopitelně v 90. letech minulého století bylo zaznamenáno posílení postmateriální koncepce, které ovlivnil rozpad sovětského svazu a nástup demokracie u nás. (Waisová 2016: 145-146) S tím souvisí rozvoj liberalismu, který také přinesl nové hodnoty do českého prostředí. Rozvoj postmaterialismu ovšem skončil s příchodem ekonomické krize do Evropy v roce 2008. Je dokázáno, že vlny ekonomických krizí se projevují návratem k materiálním hodnotám, protože ekonomické podmínky v té chvíli vykonávají nátlak na hodnotové orientace individua. (Rabušic 1990: 511) Česká republika se v době příchodu krize potýkala s velmi nestabilním politickým prostředím, proto byla záhy ekonomická krize následována krizí politickou. (Pehe 2009) Roli však nemuselo hrát jen nestabilní politické prostředí, na tuto situaci mohlo mít vliv více faktorů. Například to mohly být dlouhotrvající problémy jako korupce, na kterou politické strany začaly reagovat. Proto toto tvrzení zůstává v rovině spekulací, nemáme dostatečné údaje k tomu, abychom ho mohli podložit. Nicméně krize způsobila nejen návrat k materiálním hodnotám, ale i oslabení tradičních stran a vznik nových.

Ladislav Rabušic (1990: 514) uvádí, že z Inglehartových výzkumů je patrné, že postmaterialisté pocházejí zejména ze střední třídy, vyrůstali v prosperujících rodinách a dosáhli nejvyššího vzdělání. Větší povědomí o postmateriálních hodnotách projevují liberálové, zatímco konzervativci podporují spíše ekonomický růst a těžbu přírodních zdrojů. Lidé ve větších městech jsou více vystavováni znečištěnému prostředí, což znamená, že jsou u nich výraznější postmateriální hodnoty než u lidí žijících na venkově. (Pisano, del Carmem Hidalgo 2014: 397) Orientace postmaterialistů se přiklání k politickým změnám a proto většinou vyjadřují podporu politickým stranám, v jejichž programu jsou zahrnuty sociální změny. Proto inklinují k nově definovaným

⁴ „Hnutí Svoboda a přímá demokracie je politické hnutí, které prosazuje zásadní ústavní a legislativní změny směřující k obraně svobody a demokracie v České republice.“ Mimo přímé demokracie prosazuje hnutí SPD především odmítání multikulturní společnosti a ideologie a zdůrazňuje, že „naší povinností není otevřít dveře každému...“ Považuje se za „vlastenecké a demokratické hnutí“. (spd.cz 2018)

levicovým politickým proudům, jako jsou např. strany s ekologickým programem. (Rabušic 1990: 514)

1.3 Měření postmaterialismu

Ronald Inglehart navrhnul koncepci měření postmaterialismu pomocí čtyřpoložkové baterie. Respondentovi byla položena otázka:

Pokud byste musel(a) vybrat z následujících věcí, které dvě jsou vám nejbližší?

1. *Udržet pořádek ve státě*
2. *Dát lidem větší možnost hovořit do důležitých politických rozhodnutí*
3. *Bojovat proti růstu cen*
4. *Bránit svobodu projevu*

Respondent měl vybrat dvě ze čtyř nabízených odpovědí. Můžeme předpokládat, že pokud respondent vybere první možnost a třetí možnost, jedná se o materialistu. Naproti tomu, pokud jedinec zvolí druhou a čtvrtou možnost, jde o postmaterialistu. Za předpokladu, že respondent vybere z každého typu odpovědi jednu možnost, není označován za materialistu, ani postmaterialistu, nýbrž za smíšený typ. (Inglehart 1977: 28-29)

Inglehart později svůj koncept rozšířil o osm dalších položek, vznikla tedy dvanáctipoložková baterie. Respondentům byly položeny čtyři následující otázky:

Hodně se hovoří o tom, k jakým cílům by měla naše země směřovat v následujících deseti letech. Na tomto lístku jsou uvedeny některé cíle, kterým by různí lidé dali přednost. Kterou z věcí byste osobně označil(a) za nejdůležitější? Která by byla další?

- A. *Dosáhnout vysoké úrovně ekonomického růstu*
- B. *Zajistit spolehlivou ochranu naší země*
- C. *Dbát na to, aby lidé mohli více zasahovat do rozhodování v práci a v místě bydliště*
- D. *Pokusit se zkrášlit naše město a venkov*

Pokud byste měl(a) vybrat, kterou z věcí považujete za nejdůležitější? Jaká by byla druhá možnost?

E. Udržet pořádek ve státě

F. Dát lidem větší možnost hovořit do důležitých politických rozhodnutí

G. Bojovat proti růstu cen

H. Bránit svobodu projevu

Dle vašeho názoru, kterou z věcí považujete za nejdůležitější? Která by byla další?

I. Stabilní ekonomika

J. Směřování k humánnější společnosti

K. Boj proti kriminalitě

L. Směřování ke společnosti, kde myšlenky jsou důležitější než peníze

Tato baterie umožňuje získat hodnocení dvanácti důležitých cílů. Otázky byly položeny na dlouhodobé cíle a zabývaly se spíše širšími společenskými cíli než okamžitými potřebami respondentů. Šest položek bylo zaměřeno na materiální potřeby – rostoucí ceny, ekonomický růst, stabilní ekonomika, udržet pořádek, boj s kriminalitou, obrana země. Zbylých šest položek bylo navrženo tak, aby prezentovaly postmateriální hodnoty. (Inglehart 1977: 40-41) Ronald Inglehart však nevytvořil vyhodnocení typologie materialisty a postmaterialisty dle původní čtyřpoložkové baterie. Zvolil tzv. sumový index, tzn. u každého respondenta načítá, kolik postmaterialistických položek zvolil, rozlišuje mezi slabými a silnými postmaterialisty. (Rabušic 2000: 7-8)

Osobně si myslím, že měření postmaterialismu dle Inglehartovy čtyřpoložkové baterie dává respondentovi příliš málo možností na výběr. Na druhou stranu dvanáctipolozková baterie jich zase nabízí zbytečně moc. U dvanáctipolozkové baterie je poněkud zavádějící její vyhodnocování. Pokud totiž Inglehart rozšiřuje čtyřpoložkovou baterii, mělo by vyhodnocení navazující dvanáctipolozkové baterie být přinejmenším podobné, ne se zcela lišit. Pokud bych se tedy měla přiklonit k nějakému způsobu měření postmaterialismu, preferovala bych čtyřpoložkovou baterii. Sama bych navrhovala koncept rozšířit například o další dvě, maximálně čtyři položky. Například bych k postmateriálním položkám přidala možnost - tolerantnější postoj k tzv.

outgroups, případně rovnost žen a mužů ve společnosti. Naopak k materiálním bych přidala – je pro mě důležité vlastnit auto, nebo větší smysl má práce s vyšším finančním ohodnocením, než ta, která mě naplňuje. Koncept bych doplnila o tyto položky, protože se mi tato témata zdají poměrně rezonující v dnešní moderní společnosti.

1.4 Kritika Ingleharta a další vývoj koncepce

Kritika Inglehartova měření postmaterialismu je poměrně častá. V rámci této práce jsem vybrala čtyři příklady kritiky. Ladislav Rabušic (2000: 14-15) uvádí, že značná kritika Inglehartova měření poukazuje na to, že respondenti jsou nuceni si z Inglehartových baterií vybírat položky a seřazovat je, místo toho, aby jim přidělovali různý počet bodů. To však Inglehart odmítá, stejně jako Ottar Hellevik, který tvrdí, že bodování vyjadřuje míru absolutního souhlasu s položkami, kdežto seřazování ukazuje respondentovy priority.

Hana Librová (1994: 53) argumentuje tím, že pomocí dotazování není možno zjistit reálnou změnu hodnot a jak se lidé ve skutečnosti chovají. Inglehartovo dotazníkové šetření pouze ukázalo slovně vyjádřené postoje respondentů. Hana Librová tvrdí, že při zkoumání hodnotové orientace je dotazování spojeno s vysokým nebezpečím autostylizace vzhledem k sociální normě. Lidé si podle autorky přejí žít jinak než materiálně a na základě toho mohou být výsledky dotazníkového šetření zkresleny.

Autoři Darren Davis a Christian Davenport (1999) zpochybnili validitu Inglehartova zkoumání. Validitu tedy sami zkoumali oproti náhodnému modelu, ke kterému využili americká data z let 1972-1974. Došli k tomu, že výsledek všech jejich měření se moc neliší od náhody. Index dle nich nesouvisí s politickými ani sociálními záležitostmi, jak tvrdí Inglehart. Inglehart používá index k měření individuálních hodnot a výsledky pak shromažďuje a vysvětluje jimi změny masové společnosti, což by dle Darrena Davise a Christiana Davenporta mělo být upraveno.

Shalom Schwartz (2003: 265-266) naopak kritizuje to, že Inglehartovo šetření je citlivé na ekonomické podmínky, možná na to, jakou podporuje politickou stranu. Toto je žádoucí u měření změn názorů, avšak při měření hodnot to může způsobit nesprávný výklad. Vyčítá mu také, že měří individuální hodnoty pouze nepřímo a měří pouze jednu dimenzi hodnot.

Dá se říct, že kritický pohled S. H. Schwartze do určité míry sdílím. Inglehart opravdu klade velký důraz na ekonomickou situaci. Musíme si však uvědomit, že

ekonomika, její problémy i vývoj jsou s přechodem materialismus – postmaterialismus úzce spjaty. Osobně bych se snažila více zohlednit i jiné faktory, které na postmaterialismus mají vliv. Například v současnosti by měl být zohledněn třeba vliv migrační krize na vývoj postmaterialismu. Pravděpodobně s tím souvisí nálady ve společnosti jako takové, což ovlivňují například politické, či vládní krize. Můžeme konstatovat, že Inglehartovo zpracování postmaterialismu v 70. letech učinilo skutečný průlom. Postupem času by bylo možná vhodné ho s vývojem společnosti doplnit.

I vzhledem ke zmiňované kritice Shaloma Schwartze se mi zdá vhodné zmínit jeho způsob měření hodnot⁵. Výzkumy začal provádět v 80. letech minulého století. Měly ukázat, jak jsou hodnotové priority jednotlivců ovlivněny sociálními zkušenostmi. Zaměřovaly se na mezikulturní a mezinárodní rozdíly v hodnotových prioritách. Zkoumal, jaký vliv mají hodnotové priority na volby chování, postoje a jednání v politické, náboženské a environmentální oblasti. Spolu s Bilským odvodili typologii různých obsahů hodnot na základě toho, že hodnoty reprezentují tři univerzální požadavky lidské existence a to – potřeby jedince jako organismu, koordinovaná sociální interakce, přežití a zabezpečení zájmů skupin. Ve výsledku vytvořili osm hodnotových typů, které v roce 1992 rozšířil na 11. Měření probíhá způsobem, že respondent posuzuje hodnoty na devítibodové stupnici od 7 (extrémně důležitá) do -1 (protiklad hodnot respondenta). Toto Schwartzovo zjišťování hodnot (SVS) však vyžadovalo určité vzdělání a věk, proto přišel s konkrétnější variantou přístupnou pro všechny – hodnotové portréty (PVQ). Šetření obsahuje krátké slovní portréty, u nichž respondent odpovídá, zda se mu taková osoba podobá. (Řeháková 2006: 107-114)

Teorie racionálního jednání jsou přístupy, které přisuzují jednajícím subjektům racionální jednání, což spočívá v maximalizaci jejich prospěchu na základě vlastních preferencí. Do environmentálního myšlení se dostala v 90. letech 20. století. Jedním z autorů, který se této oblasti věnuje, je Andreas Diekmann. Tento autor je přesvědčen, že ke změně jednání lidí šetrněji k životnímu prostředí by měly být vytvořeny i ekonomické stimuly. Pouze ekologické uvědomění a znalosti environmentálních souvislostí nestačí. Ekonomické stimuly buď zajistí jedinci hmotný prospěch, nebo dojde k vytvoření tzv. „low-cost-situation“, kde se již počítá s působením ekologického uvědomění a sociálních tlaků směrem k ekologičtějšímu chování. Teorie racionální volby musí splňovat tři kritéria – výchozí bod je tvořen aktérem (nejčastěji individuem),

⁵ Schwartzova stupnice pro měření hodnot patří v současnosti mezi čtyři nejpoužívanější. Dalšími jsou měření, které navrhli Hofstede, Rokeach a Inglehart. (Schwartz 2003: 264)

ten pak volí z minimálně dvou alternativ (rozhodovací situace), teorie obsahuje rozhodovací pravidlo, které říká, jak bude aktér jednat (nejčastěji princip maximalizace). (Vysušil 2016: 63)

Můžeme vidět, že způsoby měření hodnot jsou různé. Dva výše zmíněné koncepty by mohly sloužit jako určitý vhled do problematiky měření hodnot, avšak pro měření přímo postmateriálních hodnot se ukazuje jako nejvhodnější Inglehartova koncepce.

2 Postmaterialismus v ČR

2.1 Vývoj

Zatímco studie hodnot v západní Evropě přináší změny už v 70. letech 20. století, v České republice dochází k zásadním změnám až po roce 1989. Vývoj ČR v tomto ohledu byl významně ovlivněn komunistickým režimem v letech 1945-1989. Pochopitelně to ovlivnilo vývoj v oblasti životního prostředí, kdy v západních společnostech docházelo k formování ekologických hnutí, zatímco v socialistických zemích tato problematika zůstala upozaděna. (Hadler, Wohlkönig 2012: 468) Během 70. a 80. let byly v české společnosti stabilní hodnoty jako rodina, zdraví, obživa, přátelství a mír. Na druhém konci žebříčku hodnot se objevovaly hodnoty jako veřejná aktivita, inovace a změny. (Prudký 2012: 391)

Politická emancipace ČR po roce 1989 znamenala otevření prostoru změnám nejen politickým, ale také společenským a ekonomickým. Došlo k přesunu hodnotových preferencí (od materialismu k postmaterialismu), ke změně idejí (z komunistických k západní kultuře), návratu identity (tzv. návrat do Evropy). (Waisová 2016: 145-146) Hodnotové změny v postkomunistických zemích jsou spojeny i s druhým demografickým přechodem⁶. Tento přechod je spojován právě s rozšířením individualismu a postmaterialismu. Dochází k řadě společenských změn, zejména v kulturní dimenzi, která zahrnuje právě hodnotové proměny vedoucí k individualismu a postmaterialismu, dále ve strukturální a technologické dimenzi, které zahrnují modernizaci. (Polesná 2014: 373-374)

2.2 Hodnoty

Ladislav Rabušic (2000: 9-11) k měření postmaterialismu v českém kontextu využil Inglehartovu teorii. Vyzkoušel jak dvanáctipoložkovou baterii, tak čtyřpoložkovou baterii, kterou Ronald Inglehart navrhnul. Z výsledků vyplynulo, že dvanáctipoložková baterie nefungovala v českém případě tak, jak by měla, proto má za to, že vhodnější je využívání čtyřpoložkové baterie.

Ladislav Rabušic (2000: 13) na základě svého zkoumání datových souborů z let 1991 (EVS), 1993 (IPPS) a 1999 (EVS) hovoří o náznaku trendu k postmaterializaci, i přestože se procentuální rozdíl v počtech postmaterialistů pohyboval na hranici

⁶ Bývá vysvětlován i z hlediska nepříznivé ekonomické situace důsledkem z plánovaného hospodářství na tržní. (Polesná 2014: 374) Tento pohled však ve své práci Helena Polesná nezohledňuje.

výběrové chyby. Navazující výzkum Libora Prudkého (2009: 204) z roku 2005 (Modernizace) potvrdily narůstající podíl postmaterialisticky orientovaných lidí⁷. I přes nárůst je však i nadále menší než podíl materiálně orientovaných lidí, nejvíce se jich však stále řadí ke smíšenému typu. Toto dokládá i Helena Polesná (2014: 378) se svým měřením z roku 2008 (EVS). Nárůst těch, které lze označit za postmaterialisty, můžeme pozorovat hlavně mezi lety 1991 a 1999, kdy se jejich počet takřka zdvojnásobil. Mezi lety 1999 a 2008 pak došlo jen k zanedbatelnému nárůstu.

Inglehart předpokládal, že postmateriální hodnoty se zvyšují s nižším věkem, vyšší úrovní vzdělání a lepší sociální pozicí. (Řeháková 2001: 36) Prudký (2009: 204-205) potvrdil, že i v českém případě se se zvyšujícím věkem snižuje počet postmaterialistů a narůstá počet materialistů, avšak rozdíly mezi věkovými kategoriemi se postupně snižují. Nemusí docházet pouze ke stárnutí postmaterialistů, ale naopak k příklonu starších generací k postmateriálním hodnotám. V rámci šetření bylo zjištěno, že vysokoškolsky vzdělaní lidé více inklinují k postmaterialismu, zatímco lidé s nižším vzděláním tíhnou k materialismu. (Prudký 2009: 206-207) Inglehartův předpoklad o tom, že lidé s lepší sociální pozicí více inklinují k postmateriálním hodnotám, se v České republice nepotvrdil. Dle analýzy Řehákové (2001: 38) je nejvíce spjata s postmaterialismem nižší střední třída, méně střední a vyšší třída a nejmíň dělnická třída. V západní Evropě je postmaterialismus spojen s levicí, zatímco v 90. letech se v českém kontextu se ukázalo, že se pojí s pravicí. (Řeháková 2001: 46)

Zpracování postmaterialismu v českém kontextu, tak, aby navazovalo na zkoumání např. Ladislava Rabušice, Blanky Řehákové, Libora Prudkého, bych řekla, zcela chybí. Což znamená i určité pochybnosti v navazujícím výzkumu, jelikož nemáme ničím podloženo, zda naše výsledky zkoumání platí, či nikoliv. V dostupné literatuře není prokázáno, zda trend vývoje postmaterializace české společnosti pokračuje, nebo se v průběhu dalších deseti let změnil a jakým způsobem. Toto považuji za největší limit výzkumu této problematiky v současnosti.

2.3 Environmentalismus

Všeobecně je environmentalismus, nebo ekologismus označován jako hnutí zelených. Environmentalismus je poměrně heterogenní politický směr. Je příkladem toho, jak se do politické sféry promítne věčný problém jako zhoršená kvalita životního prostředí nebo narušení ekologické rovnováhy. Tato ideologická reflexe vnáší do ekonomicky

⁷ Dochází k poklesu materiálních hodnot, tedy k tzv. dematerializaci. (Prudký 2009: 204)

chápané globalizace silný etický a politický motiv vzájemné závislosti všech částí světa. (Prudký 2010: 166-167)

Mezi hlavní témata ekologických hnutí řadíme:

1. akceptování ekologických principů, které vznikly na půdě biologie počátkem 20. století
 2. celostní filozofii, důraz na celek a souvislosti jednotlivých částí reality
 3. udržitelnost⁸, což znamená zachování nezbytných zdrojů pro život
 4. environmentální etiku, tedy rozšíření etických postojů ke všemu živému, ale i k neživé přírodě
 5. seberealizaci, rozvíjení postmaterialismu, důraz na duchovnější potřeby
- (Prudký 2010: 166-167)

Hlavní linie postmaterialismu v ČR se týká jednoznačně SZ. Postmateriální hodnoty můžeme najít i v programech jiných stran. V posledních letech bývají Piráti v některých studiích považováni za stranu postmateriálních hodnot a přirovnávání k zeleným stranám. Takovéto zmínky můžeme najít např. ve studii Miloše Brunclíka (2010) *Pirátské strany: nový fenomén v politice*. Často je to zmiňováno v souvislosti s připojením Švédské pirátské strany k politické skupině Zelení/Evropská svobodná aliance v Evropském parlamentu. Nicméně důvodem přidružení nebyla „zelená“ témata, ale liberální postoje. (Brunclík 2010: 23) Pochopitelně určitá paralela zde existuje, protože ve volebním programu Pirátů je řada postmateriálních a liberálních hodnot obsažena. (viz Volební program černé na bílém 2017) Pokud se kupříkladu podíváme na volební programy pro volby 2017, Piráti a SZ se v oblasti postmateriálních hodnot shodují například na principu snížení závislosti na fosilních palivech, na tom, že by se mělo platit za množství vyprodukovaného odpadu, využití bioodpadu nebo na ekologické dopravě. (srovnej Volební program Zelených 2017, Volební program černé na bílém 2017) Piráti ale sami uvádí, že chtějí dosáhnout svobodné, bohaté a digitálně propojené společnosti kontrolou moci a mocných, zjednodušením státu pomocí technologií, ochranou občanů před šikanou a obranou svobody. (Volební program černé na bílém 2017) Nekladou tedy primární důraz na environmentální politiku jako Strana zelených, jejich vznik je také odlišný od vzniku ekologických hnutí, proto bych tyto strany nesrovnávala. I Brunclík (2010) dochází k závěru, že Piráty je nejvhodnější řadit mezi liberální strany.

⁸ Porušování přírodních rovnováh vede k ekologickým katastrofám. (Prudký 2010: 166)

Na základě textu Pavla Pečínky (2005: 475), můžeme environmentální politiku v ČR po roce 1989 rozdělit do čtyř fází:

1. zakladatelské období (1989-1992)
2. implementační fáze (1992-1998)
3. předvstupní období – před začleněním do EU (1998-2004)
4. evropské období (po roce 2004).

2.4 Strana zelených

2.4.1 Vývoj strany

Ekologické hnutí v ČR má kořeny sahající již před pád železné opony. Až po pádu socialistického režimu však došlo k hlavnímu rozvoji ekologického hnutí. (Hadler, Wohlkönig 2012: 472) Pacifistické a ekologické proudy se daly najít už uvnitř Charty 77. V druhé polovině 80. let začaly vznikat různé skupiny s touto tematikou, například Mladé umění za mír nebo České děti. (Pečínka 2002: 190-191) V listopadu 1989 vznikla Československá strana zelených (ČNZ), kterou doprovázela řada problémů, takže formace rychle zanikla. Nicméně v lednu 1990 došlo ke sjednocení zástupců zelených z celé republiky, se stranou Zelená alternativa (ZA) a vznikla Strana zelených. (Cabada, Šanc 2005: 111)

Oficiální zakládající sjezd SZ se uskutečnil 17. února 1990 v Brně. Prvním předsedou zelených se stal lékař Milan Ječmínek. SZ se považovala za stranu nového typu, přiklonila se k linii „ani vlevo, ani vpravo, ale vpředu“. Členům patřícím k nějaké straně před listopadem 1989 bylo zakázáno po dobu jednoho volebního období zastávat nějaké funkce, nebo se ucházet o mandát. Vedení SZ se vymezilo proti západním radikálům levicového i ortodoxně ekologického zaměření. Zelení chtěli vycházet ze specifických podmínek naší republiky. Oproti západním zeleným se nevymezili proti jaderným elektrárnám, ale vyloučili jakoukoliv spolupráci s komunisty. Jejich politický program pojednával o rozpuštění vojenských bloků, odstranění zbraní hromadného ničení, zastavení vývozu zbraní, ale také vytvoření decentralizované demokracie, která se opírá o regiony. Drobná poznámka se týkala menšinových skupin obyvatelstva. I přes vysoká očekávání se však SZ do parlamentu nedostala. Zeleným uškodila nejen absence ekologických osobností, ale i špatná volební kampaň. Neúspěch byl přičítán i roztržičnosti ekologického hnutí, nedodržení zákazu kandidatury bývalých komunistů a pověst o „estébácké minulosti“. Následovalo období krize strany. (Pečínka 2002: 195-198)

Mezi subjekty politického středu začal probíhat proces formování. V květnu 1991 došlo ke vzniku volební koalice Liberálně sociální unie (LSU), která zahrnovala Zemědělskou stranu (ZS), Československou stranu socialistickou (ČSS) a zemskou organizaci SZ. Volební preference LSU pro následující volby se pohybovaly okolo 7-8 %. (Pšeja 2005: 55-56) Pozdějším přeregistrováním na hnutí LSU docílila toho, že pro vstup do parlamentu musí překonat pouze 5% klauzuli. (Cabada, Šanc 2005: 122) Chtěla se stát silným uskupením levého středu, chtěla získat voliče nespokojené s vládou, zároveň ty, kteří nebyli ochotni volit standardní levici. (Pšeja 2005: 56) I přes svou nesourodost hnutí v programu deklarovalo ochranu národních zájmů před rozpínáním sousedů, zabránění výprodeji majetku do ciziny, ochranu českých podnikatelů, zabránění rozvratu zemědělství a životního prostředí, rovněž podporovali národní kulturu a ochranu práva a pořádku. Zelení však považovali ČSS a ZS za příliš levicové a během roku odešly asi dvě třetiny členů SZ zejména k pravici. (Pečínka 2002: 198-199) Ze SZ vystoupila i slovenská republiková organizace, což vedlo k odštěpení profederálního křídla. Ve volbách 1992 získali zelení tři poslance z šestnácti mandátů spolenectví. I přesto SZ na konci roku 1993 LSU opustila a ocitla se v ještě hlubší krizi. (Hloušek, Kopeček 2010: 94-96)

Další rána pro zelené přišla před volbami 1996, kdy kvůli procedurální chybě nemohli kandidovat na severní Moravě, proto odmítli zaplatit kauci a nebyli připuštěni k volbám vůbec. SZ sice neměla vyjasněný vztah k ekologickým iniciativám, do následujících voleb v roce 1998 ale nastoupila samostatně. Přišli s programovými požadavky na přeměnu jaderné elektrárny Temelín na zábavní park, chtěli rozšířit železniční dopravu, snížit hranici trestní odpovědnosti na 14 let a povinnou práci vězňů, mimo to vyslovili také požadavek na zpřísnění poskytování podpory v nezaměstnanosti. Další volební neúspěch byl přičítán tomu, že SZ nemá schopné lidi, také tomu, že voliči si stanu vybrali namátkou, bez hlubšího uvážení. (Pečínka 2002: 201-202)

Byť zelení na počátku roku 2002 stáli před finančním krachem, volby téhož roku zaznamenaly zlom. Zásadní podíl na změně situace měla spolupráce s tzv. Brandýským fórem. Hlavními spolupracovníky a organizátory volební kampaně zelených ve volbách 2002 byli Jakub Patočka a Jan Beránek, představitelé environmentální organizace Hnutí Duha. (Hloušek, Kopeček 2010: 96-98) Intelektuálové z Brandýského fóra vylepšili program SZ s názvem „Novou vládu se Stranou zelených“. V první řadě z programu zmizely pravicové prvky, které se v něm vždy objevovaly, tím začal připomínat západní zelené. Dle programu chtěli prosadit zavedení referend, rozvoj nadací, podporu

občanských společností, ekologizaci průmyslu a zemědělství, což mělo snížit nezaměstnanost, vyšší platy pro učitele, úpravy hranic krajů. ČR by podle nich měla pomáhat nejchudším zemím, zároveň svou zahraniční politikou diskriminovat diktatury, mělo dojít k posílení OSN, reformě SB, MMF, WTO. Chtěli diskutovat o dekriminálníci lehkých drog. Rovněž chtěli prosadit přímou volbu nejen prezidenta, ale i hejtmanů a starostů a snížit hranici pro vstup do parlamentu na 2,5 %. Vyloučili vytvoření koalice s KSČM, ale i ODS. Ve volebních reklamách byla SZ prohlašována za „dynamickou, rostoucí a nezkorumpovanou stranu“. K velké popularitě přispěl i nově vydávaný, profesionálně vedený, internetový časopis Jakubem Patočkou s názvem www.voltezelene.cz. Patočka také získal podporu známých osobností z řad sociologů, zpěváků, ale i ekologů, herců, novinářů, atd. Ve volbách 2002 se SZ se ziskem 2,36 % hlasů do PS nedostala, nicméně alespoň dosáhla na státní příspěvek. (Pečínka 2002: 206-207)

Výměnu vedení v roce 2003 doprovázel i programový posun. Zelení chtěli vytvořit ekologickou demokracii prostřednictvím „překonání ekologické krize a prohloubení demokracie jako dvou velkých a vzájemně provázaných úkolů“. Do své orientace přidali i další prvky, například podporu multikulturní společnosti, boj proti domácímu násilí, snížení rozpočtu na obranu, zákaz zahraničních vojenských základen na našem území a odstranění jakékoliv diskriminace. Strana se v podstatě měla vymezit v duchu západoevropských zelených, což zahrnovalo levicové hodnotové ukotvení a fundis akcent. Výměna stranické elity však neznamovala ukončení frakčních bojů uvnitř strany. Dělení už ale neprobíhalo mezi novými a starými členy, hlavní důvod sporu bylo řízení strany Patočkou a Beránkem, kteří odmítali kompromisy. Jejich pozici podlomily volby do Evropského parlamentu o rok později. Další výměna vedení následovala v září roku 2005, kdy byl do čela zvolen Martin Bursík⁹. (Hloušek, Kopeček 2010: 98-99)

2.4.2 Hodnocení úspěchu 2006

Česká republika se po volbách 2006 stala první postkomunistickou zemí, ve které získala parlamentní zastoupení environmentální politická strana. (Lebeda et al. 2007: 1) Proto je na místě věnovat pozornost hodnocení úspěchu strany v těchto volbách. Nutno dodat, že hlavní linie článků byla spojena s působením SZ ve vládě, avšak když

⁹ Profiloval se jako zastávce samostatného postupu SZ v následujících volbách, nezastával dříve prosazované vytvoření široké koalice aliance malých liberálních a zelených subjektů. (Čaloud, Foltýn, Havlík 2006: 23)

v českém politickém systému de facto skončila, pochopitelně ubývá i výzkumů týkajících se problematiky jak SZ, tak postmaterialismu v ČR.

2.4.2.1 Z hlediska kampaně

Z hlediska pohledu voličů se k nejdůležitějším tématům v ČR, které by dle nich měly být reflektovány v programech politických stran, řadila nezaměstnanost, korupce a problémy v ekonomické oblasti. Potenciálním voličům SZ vadilo soupeření pravice levice, respektive vyhraněný stav mezi ČSSD a ODS. (Eibl 2011: 115-124) Pravděpodobně i proto se pod vedením Martina Bursíka SZ prezentovala jako alternativa k tehdejší politické elitě. Snažila se stát mimo tradiční pravolevou škálu. (Čaloud, Foltýn, Havlík 2006: 25) Strana v podstatě přišla s novou image a snažila se prezentovat jako relevantní hráč na politickém trhu. Programatikou se chtěla přiblížit západoevropským zeleným více než v předcházejících letech, a proto v programu reflektovala témata multikulturalismu, liberalismu, ochrany lidských práv, alternativní školství. (Matušková 2010: 89)

V předvolebních průzkumech se SZ podařilo překročit 5% hranici¹⁰ a získala tak masivní publicitu, které dokonale využila. Nová strategie směřovala k prezentaci strany jako silně hodnotově ukotvené, která se soustředí čistě na prosazování svého programu a ideálů. Zelení tak přinesli nová politická témata, pochopitelně s ekologickým přesahem jim vlastním. SZ se stala úspěšnou také díky personalizaci populárního lídra Martina Bursíka. (Matušková 2010: 139-143)

Na tomto základě výzkum z knihy *Voliči a volby 2006* (2007) uvádí jako jeden z důležitých aspektů úspěchu SZ v těchto volbách efektivnost volební účasti. Podíl voličů SZ v roce 2006 totiž tvořil 39 % nevoliců z roku 2002, což tvořilo největší podíl ze všech větších stran. Toto zjištění poukazuje na fakt, že lidé, kteří pravděpodobně chtěli ve volbách 2002 volit SZ, tenkrát nepřišli k volbám, protože byla velmi nízká pravděpodobnost, že strana uspěje. (Lebeda et al. 2007: 11) Zveřejnění výsledků prolomení uzavírací (5%) klauzule mělo značný vliv na vzestup preferencí SZ. Můžeme říct, že došlo k překonání psychologického efektu uzavírací klauzule. (Lebeda, Krejčí 2007: 57) V únoru 2006 došlo k prolomení 5% hranice v průzkumech a preference se dále udržovaly poměrně vysoké, jak můžeme vidět v tabulce č. 1 podle agentury CVVM. Efekt také mohlo mít to, že SZ prakticky neměla konkurenci. Neexistovala

¹⁰SZ čelila obviněním, že navýšení preferencí strany došlo za určitý úplatek. Nárůst preferencí SZ byl ovšem kontinuální již od konce roku 2005 u agentur Stem, CVVM i Factum, takže se korumpování některé z nich jeví jako nepravděpodobné. (Lebeda, Krejčí 2007: 57-59)

žádná silnější postmateriální nebo liberální strana, ani žádná existující strana nereflektovala, respektive nedávala důraz takovým tématům jako SZ.

Úspěch Strany zelených ve volbách můžeme hodnotit z hlediska úspěchu volební kampaně. Tu můžeme na základě výsledků hodnotit jako velmi úspěšnou. Cílila na personalizaci lídra, nicméně za hlavní pozitivum můžeme považovat, že voličům poskytla to, co požadovali – alternativu ve vyhroceném konfliktu mezi pravicí a levicí. S tvrzením, že důležitým aspektem úspěchu SZ v těchto volbách bylo prolomení psychologického efektu uzavírací klauzule, souhlasím, neboť u volby SZ jako environmentální malé strany, hraje tento efekt významnou roli ve všech volbách.

Tabulka 1: Preference stran bez nevoličů a nerozhodnutých (v %)

	1/2006	2/2006	3/2006	4/2006
SZ	3	8	13	12

Zdroj: Vlastní zpracování dle CVVM 2006a, 2006b, 2006c, 2006d

2.4.2.2 Z hlediska postmaterialismu

Michal Pink, Ondřej Sax a Andrea Smolková zpracovali studii s názvem *Electoral Support for the Czech Green Party in Relation to Postmaterialism* (2017). Autoři si ve své studii stanovili výzkumnou otázku, zda existuje vztah mezi volebními výsledky SZ a podílem voličů s postmateriálními hodnotami. Měření prováděli po volbách 2006, 2010 a 2013. K měření výsledků využili teoretický koncept postmaterialismu Ronalda Ingleharta. Sledování výsledků analýzy bylo provedeno na národní úrovni. Poté byly vybrány dva regiony s největší podporou SZ – Středočeský kraj a Liberecký kraj a ve dvou okresech – Praha východ a Praha západ.

Studie ukázala, že opravdu můžeme pozorovat vztah mezi počtem získaných hlasů pro SZ ve volbách a počtem postmateriálních voličů. Autoři však zjistili, že intenzita tohoto vztahu se mění v závislosti na regionu a na tom, na jaké úrovni je analýza prováděna. V závěru konstatují, že SZ zdá se, neposkytuje zcela ideální volbu pro postmateriální voliče. To může být způsobeno uvolněnějším chápáním koncepce postmaterialismu u nás. Závěry výzkumu tedy naznačují, že i když je česká společnost postmateriální, SZ není nejlepším zastáncem těchto hodnot. (Pink, Sax, Smolková 2017)

Pokles voličů SZ v následujících volbách 2010 by i potvrzoval již dříve zmiňované tvrzení o ekonomické a politické krizi v ČR. Pokud existuje vztah mezi počtem postmateriálních voličů a ziskem SZ, potom bychom ho měli pozorovat i v následujících letech. Nicméně vzhledem k tak hlubokému propadu SZ ve volbách 2017, kdy se česká ekonomika již nenachází v žádné krizi a počet postmaterialistů by měl tedy dle dříve zmiňovaných studií narůstat, bychom měli zvažovat tvrzení zmíněné ve výzkumu Pinka, Saxe a Smolkové (2017) o tom, že SZ možná není zcela ideální volbou pro postmateriální voliče v ČR.

3 Postmaterialismus ve volebních programech SZ

Jedním z dlouhodobých vlivů na postmateriální hodnoty je vznik ekologických, respektive zelených stran, které se zaměřují na nové politické otázky týkající se elektorátu, který tyto hodnoty preferuje. Dle Ronalda Ingleharta změny generačních hodnot vedou ke vzniku nových politických otázek, což souvisí i se vznikem nových politických stran, které těchto otázek využívají. Na základě toho se i starší strany často musí přizpůsobovat novým otázkám. Z toho vyplývá, že postmateriální posun má značný vliv na stranický systém. Oslabuje také loajalita voličů vůči politickým stranám. (Tranter, Western 2009: 148-149)

Tyto nové politické strany¹¹ upozorňují právě na otázky ochrany životního prostředí, jadernou energii, rovnost pohlaví, ochrany spotřebitelů, lidská práva a participativní demokratický styl rozhodování. Tyto otázky korelují s postmateriálními hodnotami. Přítomnost zelených stran může podpořit nárůst postmateriálních hodnot zejména u mladších, vzdělaných a politicky zainteresovaných občanů, což prakticky znamená, že zvyšuje podíl postmateriálně chovajících se lidí v daném státě. Strany zelených podporují nejen otázky kvality života, hrají roli i socializačních činitelů (Tranter, Western 2009: 149-150)

Programové dokumenty politických stran plní řadu funkcí, jak směrem k voličům, tak ke stranické konkurenci, ale i směrem k členské základně. Cílem programu je propagace, oslovení a informování voličů o tématech, kterými se strana zabývá. Další funkcí je profilace, což znamená, že strana se vymezuje vůči ostatním politickým stranám. Agitační funkce je v podstatě příprava na konfrontaci s ostatními aktéry. Poslední funkcí, která směřuje k voličům, je poskytnutí ideologického zázemí, na jehož základě jsou pak vedena programová vyjednávání. (Eibl 2010: 69)

Na základě závěrů studií a výzkumů o nových politických stranách, respektive zelených stranách a zastoupení postmateriálních hodnot v nich, jsem se rozhodla zformulovat body, jejichž zastoupení v programech SZ budu zkoumat. Těmi jsou:

1. ochrana životního prostředí
2. jaderná energie
3. rovnost pohlaví
4. ochrana spotřebitele
5. lidská práva

¹¹ Tzv. „new politics“ související s fenoménem postmaterialismu. (Inglehart 1977: 262)

6. participativní demokratický styl rozhodování

Analýza těchto programových bodů má ukázat, zda se jejich zastoupení v průběhu let mění. Tato část má za cíl rovněž odpovědět na výzkumné otázky, které jsem si položila již v úvodu práce.

V následujících podkapitolách tedy budu zkoumat jednotlivé volební programy SZ pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky z let 2006, 2010, 2013 a 2017. Stručně program představím jako celek, následně se zaměřím na zkoumané hodnoty. Na konci kapitoly shrnu zjištěné poznatky do tabulky z důvodu lepší přehlednosti a analýzy.

Nicméně pro komparaci volebních programů SZ pro čtyři volební období se nabízely různé alternativy zkoumání. Ráda bych proto před samotným zkoumáním zmínila další dva koncepty a zdůvodnila, proč nebyly zcela vhodné pro využití v této práci, a naopak, proč výše zmíněný koncept Bruce Trantera a Marka Westerna (2009) byl zcela postačující.

Vít Skála (2012) zformuloval postmateriální preference na základě Inglehartových knih a článků. Popisuje, jaké chování je typické pro jedince, které můžeme označit za postmaterialisty. Věnuje se sedmi bodům, naproti kterým potom položil základní rysy materiálních preferencí, nebo lépe řečeno, chování lidí považovaných za materialisty. Za postmateriální preference tedy označuje:

1. ochranu životního prostředí
2. žádoucí, prestižní práci
3. důvěru v neformální síť
4. svobodu projevu a shromažďování
5. svobodnou volbu pro všechny v oblasti homosexuality, potratu
6. volí většinou levici
7. víru v sebe sama.

Koncepce Víta Skály (2012) klade větší důraz na sebehodnocení jedince a využití průzkumů, ať už volebních, či sociálních. Pochopitelně by tyto výzkumy musely být realizovány ve zkoumaných letech 2006, 2010, 2013 a 2017. Z toho vyplývá, že by ani nebylo možné sesbírat úplná data pro analýzu všech bodů v těchto konkrétních letech. Pro analýzu volebního programu ve zmíněném časovém období bychom tak mohli použít pouze body 1, 4, 5. I přesto, že je tento koncept širší, právě kvůli zmíněným deficitům ho nelze využít pouze pro analýzu volebních programů, jak bylo cílem této práce.

Další koncept, který jsem při psaní práce zvažovala, byl vytvořen na základě dvanáctipoložkové baterie Ronalda Ingleharta (1977). Tento koncept byl zmíněn v teoretické části této práce. Inglehart (1977) zformuloval čtyři otázky, na každou byly čtyři odpovědi, z nichž dvě charakterizovaly postmateriální hodnoty a dvě materiální hodnoty. Celkem šest preferencí tedy vyjadřuje charakteristické rysy postmaterialismu. Těmito preferencemi jsou body:

1. dbát na to, aby lidé mohli více zasahovat do rozhodování v práci a v místě bydliště
2. pokusit se zkrášlit město a venkov
3. dát lidem větší možnost hovořit do důležitých politických rozhodnutí
4. bránit svobodu projevu
5. směřování k humánnější společnosti
6. směřování ke společnosti, kde myšlenky jsou důležitější než peníze.

Tato koncepce směřuje na konkrétnější body, než mou použitá koncepce Bruce Trantera a Marka Westerna (2009). Nicméně, jde opět o nemožnost posouzení všech bodů pouze na základě volebních programů SZ. V práci bychom se mohli zaměřit na body 1, 2, 3, 4, ale i ty tento koncept pojmají spíše subjektivně. Proto můžeme říci, že tento koncept vyžaduje využití průzkumů a neumožňuje tak dostatečně zkoumat obsah volebních programů. Stejně jako to bylo vytknuto konceptu Víta Skály (2012). Opět velmi pravděpodobně bychom v průzkumech nenašli všechna potřebná data vztahující se ke zkoumaným programům ve stanovených letech, museli bychom uskutečnit šetření ve zmíněných letech.

Pokud srovnáme všechny tři představené koncepce, zjistíme, že koncepce Bruce Trantera a Marka Westerna (2009) je pojata vcelku obecně, zatímco koncepce Víta Skály (2012) a Ronalda Ingleharta (1977) se soustředí na nějaké dílčí nebo specifické body. Rozdíl můžeme vidět také v tom, že první zmiňovaný koncept je skutečně koncipován na politickou stranu a obsah toho, co by měla splňovat, abychom ji mohli považovat za zelenou, respektive aby oslovila voliče, kteří jsou považováni za postmaterialisty. Zároveň však této koncepci lze vytknout již zmiňovanou obecnost témat, která mají být zastoupena. Je pak těžké reálně vyhodnotit, co do vymezených témat spadá a podle jakých kritérií to posuzovat. Další dvě zmíněné koncepce si jsou do jisté míry podobné, vzhledem k potřebě analýzy postojů voličů, i tím, že některé z bodů jsou konkrétněji zaměřeny na nějakou dílčí problematiku společnosti.

3.1 Volební program 2006

Do voleb 2006 šla SZ s volebním programem nazvaným *Kvalita života*. Název byl odvozen od tvrzení, že strana klade důraz při politickém rozhodování na kvalitu života dnešních i příštích generací. Dokument obsahoval 56 stran. Po úvodu následovalo šest tematicky členěných kapitol, které zahrnovaly témata – Modernizace české společnosti, Životní prostředí a ochrana spotřebitele, Otevřená společnost a demokratická účast – posilme ochranu lidských práv, Podpora školství a vědy – kvalitní život, Sociální politika: stejná práva – stejné šance, Život v jednom světě: zahraniční politika zelených. Nejrozsáhlejší kapitolou bylo téma sociální politiky. Naopak nejméně se ve volebním programu zelení věnovali zahraniční politice. (Program Kvalita života 2006)

SZ se prezentovala jako „univerzální“ politická strana s praktickými návrhy řešení pro klíčové oblasti politiky i ekonomiky. Považovali se za aktéry politiky, kteří vnášejí do této oblasti nová, typicky zelená témata, která do té doby nebyla součástí společenské diskuze ani politického rozhodování. Zelení například zcela postrádali debatu o budoucnosti ČR, důraz v tomto ohledu kladli na Evropskou unii. (Program Kvalita života 2006)

3.1.1 Ochrana životního prostředí

Zelení v programu navrhuje tzv. ekologickou daňovou reformu. Tento bod sice řadí k ekonomickým tématům, souvisí však i s životním prostředím. Jedná se o to, že dle SZ stát zdaňuje lidskou práci velmi vysokými sazbami, proto chtějí zelení přesunout zátěž ze zdanění práce ke zdanění energií a v budoucnu i k užívání motorových vozidel. Cílem reformy je snížit poptávku po energiích a fosilních palivech a aplikovat environmentálně šetrnější technologie (obnovitelné zdroje, biopalivo, zemní plyn, hybridní pohony v dopravě), což má mimo jiné efektivně chránit životní prostředí.

Je navrhován obrat v silniční dopravě, která vzhledem k překračování norem exhalace znečišťuje životní prostředí. Zelení uvádí, že za posledních 12 let vzrostly emise z nákladní dopravy o 50 %. Z toho důvodu je nutné zavést kombinovanou přepravu a převést kamionovou dopravu na železnici. Jak již bylo zmíněno u ekologické daňové reformy, „každý má platit podle výše škod na životním prostředí, kterou způsobí“¹².

V programu SZ je prosazován odklon od ropy a její nahrazování alternativními palivy. Nabízí alternativy jako biopaliva, stlačený zemní plyn, hybridní pohony nebo

¹² Tzv. princip environmentální spravedlnosti. (Program Kvalita života 2006)

využívání vodíku. Také chtějí vytvořit poptávku po automobilech s radikálně nižší spotřebou pohonných hmot. Se snižováním spotřeby pohonných hmot bude totiž docházet i ke snižování emisí znečišťujících životní prostředí, zejména ke snižování rizikových organických látek, oxidu uhličitého, polévatého prachu apod.

V programu je rovněž uvedeno, že za největší zdroj skleníkových plynů a původcem změn klimatu v ČR je považována energetika, respektive neekologické uhelné elektrárny. Naše energetická politika nebere ohledy na životní prostředí. SZ proto navrhovala odklon od uhlí s tím, že přechod k energetické budoucnosti bez fosilních paliv, respektive k obnovitelným zdrojům, bude hrát zemní plyn, který má podstatně lepší parametry emisí znečišťujících látek než uhlí a ropa.

K tématu životního prostředí pochopitelně řadíme i ochranu přírody a krajiny. Zelení v tomto programu považují ochranu přírody a krajiny za veřejný zájem. Chtějí například zvýšit podíl přirozené druhové skladby lesů, zpřísnit podmínky ochrany vod, chtějí rozvíjet šetrné ekologické zemědělství, aby nedocházelo k degradaci půdy. Zelení také v rámci zlepšení životního prostředí uvádí, že budoucnost je v recyklaci. Do šesti let chtěli dosáhnout využití 50 % komunálního odpadu a zavedení separovaného sběru bioodpadu. Rozhodně odmítli podporu výstavby spaloven odpadu z veřejných zdrojů.

Studie prováděné ve zdravotnictví uvádí, že zdravotnictví ovlivňuje zdraví člověka maximálně ze čtvrtiny, ale významnou část ovlivňuje životní prostředí a způsob života. „Zelení usilují o kvalitní životní prostředí, dodržování hygienických norem, nezávadnost potravin, čistotu vody a ovzduší, snižování hluchosti, bezpečnost práce a tím i o trvalé zlepšení zdravotního stavu obyvatel...“

3.1.2 Jaderná energie

Zelení ve svém programu důrazně odmítají pokračování ve výstavbě dalších jaderných elektráren v ČR z důvodu rozporu s principy udržitelného rozvoje. Jako střednědobý cíl sledují celkové vystoupení ČR z jaderné energetiky. Řešení této situace vidí ve využívání obnovitelných zdrojů¹³. Pro výrobu tepelné energie by se mohlo využívat např. biomasy, solárních konektorů, geotermální energie atp.

3.1.3 Rovnost pohlaví

Programovou prioritou SZ je nediskriminace na základě pohlaví, prosazují rovný přístup k mužům i ženám. I přes přijetí antidiskriminačního zákona v praxi není tato

¹³ Tzv. „zelená elektřina“, tedy elektřina z obnovitelných zdrojů, standardně existuje na trzích EU. (Program Kvalita života 2006)

zásada plně dodržována. Ženy dostávají za stejnou práci jako muži nižší mzdu. Zelení se proto chtějí zasadit o tvorbu zákonů, které by odstranily nerovnosti v rámci pracovního trhu i rodiny. Chtěli by zavést rovnou rodičovskou podporu pro oba rodiče šest týdnů po porodu s tím, že poté má stejné právo nastoupit na rodičovskou a mateřskou dovolenou kterýkoliv z rodičů. Tento bod zelení doplňují o rovné zacházení při rozvodovém řízení, kdy by děti neměly být svěřovány do péče jednoho z rodičů pouze na základě stereotypů. Pokud se podíváme na vzdělání, program uvádí, že by mělo docházet ke vzdělání již od předškolního věku v duchu moderního pohledu na roli mužů a žen. Zelení vnímají nerovné postavení mužů a žen i v oblasti politického rozhodování, proto se zavázali k tomu, že ve svých stranických orgánech a na kandidátních listinách je minimálně třetina míst vyhrazena pro osoby opačného pohlaví.

3.1.4 Ochrana spotřebitele

SZ v programu definuje vztah spotřebitele a prodejce jako nerovnoměrný, i přestože v rámci občanského zákoníku by mělo jít o rovnoprávné subjekty. Spotřebitele se potýkají s nepřehlednou nabídkou, nedostatečným označením kvality, původu či složení, stejně tak jako s často nesrozumitelnými a nepřehlednými všeobecnými obchodními podmínkami. Proto chtějí zelení předložit komplexní novelu zákona o ochraně spotřebitele s tím, že by byl zřízen Úřad pro ochranu spotřebitele s cílem zastupovat zájmy spotřebitelů, radit, informovat a poskytovat právní ochranu spotřebitelům. Dále by chtěli prosadit transparentnost v této oblasti a zveřejňování právních sporů.

Vzhledem k často lživým reklamám propagujícím výrobky s pozitivním vlivem pro zdraví, by SZ chtěla zavést kontrolu nad těmito tvrzeními. To znamená prosazení povolovacího řízení, které zmiňované vlastnosti ověří.

3.1.5 Lidská práva

Zelení jako stoupenci pestré společnosti chtějí vytvářet podmínky k tomu, aby lidé bez obav z diskriminace projevovali svou identitu¹⁴, jak sami uznají za vhodné. Chtějí doplnit občanský princip, který chrání občany před diskriminací o skupinová práva menšin. I přes podporu antidiskriminačního zákona je zřejmé, že xenofobní chování je třeba odstraňovat i ve spolupráci se školami, rodinami, státními orgány i místní samosprávou či médií. ČR musí zajistit důslednou ochranu před rasovou diskriminací.

¹⁴ Za součást identity považují národnost, příslušnost k filozofickému nebo politickému proudu, náboženství, sexuální orientaci. (Program Kvalita života 2006)

Zelení dlouhodobě podporují zákon o přijetí registrovaného partnerství, který umožňuje soužití osob s menšinovou sexuální orientací. Takový zákon by v podstatě vedl k odstranění diskriminace stejnopohlavních párů. S tím souvisí i práva dětí žijících v takových domácnostech. Zelení proto podporují osvojení dítěte partnerem/partnerkou biologického rodiče.

Pro svobodu slova v ČR je důležité, aby média měla tzv. „hlídacího psa“. Média nabízí informace, pluralitní vějíř názorů, podporují kritické uvažování, ale také kontrolují mocné. Je proto nepřipustné, aby stát zasahoval do obsahu sdělovacích prostředků, protože jak uvádí zelení, svoboda slova je posledním lidským právem, které zůstává, když ostatní jsou omezována. České zákony neumožňují dostatečnou zákonnou regulaci pro zachování povahy veřejnoprávních médií. Tato problematika je velmi složitá hlavně kvůli tomu, aby sama regulace nebyla tím, co omezuje svobodu slova. Zelení proto chtějí zahájit veřejnou diskuzi na toto téma.

Program zahrnuje také ochranu žen proti domácímu násilí. SZ navrhuje změnu zákona, která by účinně chránila oběť a postihovala násilníka vykázáním ze společného obydlí a zákazem vstupu na určitou dobu. Příbuzní by v žádném případě neměli být vyloučeni z trestního řízení.

V programu je jako velký problém vnímána prostituce, která má řadu negativních dopadů nejen na oběti, ale i na celkově společnost. Proto je potřeba ji regulovat, jelikož chybí legislativní rámec pro účinné řešení tohoto problému. Zákonem by měla být zcela zakázána pouliční prostituce, ve specializovaných zařízeních by však mohla dobrovolná prostituce fungovat jako druh podnikání, kdy pro osobu vykonávající tuto živnost je třeba získat osvědčení, platit sociální a zdravotní pojištění a odvádět daně.

V zahraniční politice se zelení zasazují o řešení konfliktů civilními prostředky. Podporují rozvojovou spolupráci, boj s chudobou, ochranu životního prostředí, lidská práva, demokracii, dialog kultur a náboženství, pochopitelně nenásilí. Na tomto základě by podle nich měla ČR přestat vyvážet zbraně do zemí porušujících lidská práva.

3.1.6 Participativní demokratický styl rozhodování

Ve volebním programu dávají jasně najevo nesouhlas s omezováním občanských práv v zákonech týkajících se životního prostředí. Podporují nezávislou obecní i regionální samosprávu, dodávají, že „svobodná je jen ta společnost, kde občan může ovlivnit chod věcí veřejných na té nejzákladnější úrovni.“

Důležitým prvkem pro samosprávu je referendum, proto zelení chtějí přepracovat zákon o místním referendu a rozšířit ho na kraje. Výsledek by však neměl být omezen účastí. Jako další bod programu by měla být zavedena přímá volba starostů a hejtmanů, rozhodování by se mělo vrátit pod kontrolu veřejnosti, tedy do zastupitelstva. Podle zelených není rada obce či kraje potřeba. Přímá volba by měla být zavedena i při volbě hlavy státu s tím, že by tehdejší pravomoci nepřímo voleného prezidenta byly zachovány.

3.2 Volební program 2010

Před volbami v roce 2010 SZ vydala dokument s názvem „Volební program Strany zelených – volby do Poslanecké sněmovny 2010.“ Program obsahoval 76 stran a byl rozdělen na úvod a čtyři kapitoly. V první kapitole Čtyři roky práce pro kvalitu života bylo shrnutí, co zelení prosadili ve vládě v předchozím volebním období. Poté již následovaly kapitoly týkající se voleb 2010 – Zelená cesta z krize, Kvalita života a Principy demokratické společnosti. Tematické okruhy byly rozděleny do přibližně stejně dlouhých částí. (Volební program Strany zelených 2010)

SZ se v tomto programu prezentuje jako strana s jasnou představou, co ČR potřebuje a zároveň, že témata, která zastupuje, neprosazuje žádná jiná strana. Upozorňují, že jako jediná strana také dává rovné šance mužům i ženám na kandidátce i na vedoucích pozicích strany. Vyzývají voliče s heslem „Chcete, aby váš hlas nepropadl? Volte jako Václav Havel – volte čtyřlístek.“ V podstatě každá tematická část začíná různými hesly, vždy je uvedena slovy „Taky si myslíte, že ...“ a následují různé otázky na voliče, nad kterými by se měli zamyslet. (Volební program Strany zelených 2010)

3.2.1 Ochrana životního prostředí

SZ se ve volebním programu 2010 zabývá snížením daňového zatížení práce na úkor nešetrné spotřeby zdrojů, respektive ekologickou daňovou reformou. Daňové zatížení by se mělo přesunout tam, kde dává smysl. Sníží se exhalace skleníkových plynů a snížila by se česká závislost na ropě a plynu, což by pozitivně ovlivnilo životní prostředí. Požadují, aby pokračování v ekologické daňové reformě patřilo mezi hlavní opatření vlády.

Podle statistik ČR patří v Evropě na přední příčky v exhalaci oxidu uhličitého. Zelení proto navrhují investice do energetických inovací. Pro kvalitnější životní prostředí je potřeba snížit závislost na uhlí, ropě i plynu. Průmyslové podniky by proto

měly investovat do efektivnějších technologií. I v domácnostech by se měla začít využívat energie z obnovitelných zdrojů. SZ se vyjádřila, že pokud by ČEZ chtěl prodloužit provoz uhelných elektráren, nesmí k tomu být využito zastaralé technologie jako do teď. Zelení odmítají podpořit otevření těžby uhlí v nových lokalitách. Chtějí se zasadit o rozvoj alternativních zdrojů energie, např. větrné či solární elektrárny.

SZ navrhuje vylepšení směrnice pro standardy efektivnosti automobilů. Navrhuje také změnu silniční daně podle spotřeby. Na trh se mohou dostat efektivní automobily jedině tak, že pro takové bude platit nízká až nulová daň. Zelení propagují modernizaci železnice a omezení kamionové dopravy s tím, že by měla vzniknout překladiště mezi těmito druhy dopravy. Dodávají, že i nákup místních potravin přispívá k lepšímu životnímu prostředí, protože k dovozu potravin je využívána nešetná doprava na zbytečně velké vzdálenosti. Také nepodporují další výstavbu letecké dráhy v Ruzyni kvůli hluku a co víc, požadují vypracování koncepce rozvoje letecké dopravy v ČR s důrazem na životní prostředí.

Dalším bodem programu je návrh nízkoemisních zón ve velkých městech, kdy je do vnitřní části města zakázán vjezd vozidlům, které nesplňují stanovený emisní limit. Tímto opatřením se přepokládá nejen snížení provozu, ale hlavně omezení znečištění ovzduší. S tímto souvisí také hromadná doprava ve městech. Zelení by rádi prosadili podporu hybridních autobusů a celkově nízkoemisních či bezemisních technologií v dopravě. Jsou proti zvýšení rychlostního limitu na dálnicích zejména kvůli zvýšení znečištění ovzduší.

V programu zelení požadují, aby vláda vyčlenila prostředky na podporu klimaticky šetrných technologií a boj s následky klimatických změn. Chtějí prosadit program adaptačních opatření, kterým se omezí negativní dopady klimatických změn a celkově dopadu na životní prostředí.

V rámci ochrany životního prostředí chtějí zelení snížit dávky pesticidů a průmyslových hnojiv na polích a pochopitelně zajistit čistou vodu v potocích a řekách. Uvádí, že i v rámci Společné zemědělské politiky EU budou prosazovat opatření ve prospěch přírody, pochopitelně evropská zemědělská produkce nesmí ohrožovat životní prostředí ostatních států. Také kladou důraz na podporu pěstování rychle rostoucích dřevin a energetických plodin. Toto bude sloužit jako palivo a k výrobě elektřiny, čímž dojde ke snížení znečištění ovzduší, ale také závislosti na plynu z Ruska. Podpora směřuje také k využívání bioplynu či jiných plodin k výrobě biopaliv.

Kvalita životního prostředí má značný vliv na náš zdravotní stav, proto se zelení chtějí zasadit o podporu sledování a vyhodnocování vlivů životního prostředí na zdraví obyvatel. Následně by měla být zavedena opatření, které výsledky sledování promítnou do zdravotní politiky.

Statistiky tvrdí, že v ČR se stále odváží na skládku nebo pálí 80 % odpadků. Proto je důležité, aby míra recyklace stoupla. Stát by měl zajistit, aby lidé měli kontejnery na tříděný odpad co nejbližší. Zelení chtějí rovněž navrhnout zákon o odpadech, který by měl upravit poplatky za popelnice tak, že by se platilo podle množství vyhozeného odpadu.

3.2.2 Jaderná energie

Dokud nebude vyčerpán absolutní potenciál obnovitelných zdrojů energie, zelení zásadně odmítají výstavbu nových jaderných bloků kvůli ekologickým škodám, které uranové doly po sobě zanechávají. Jaderné elektrárny by neměly být státně dotovány. Ani o uložení radioaktivního odpadu by neměl rozhodovat stát, ale měly by s tím souhlasit dotčené obce.

3.2.3 Rovnost pohlaví

SZ chce zajistit rovné příležitosti pro ženy i muže a důsledněji bránit projevům diskriminace na základě pohlaví. Neziskový sektor vypracovává zprávy o stavu rovných příležitostí, které jsou důležitou součástí politiky rovných příležitostí. Například u výběrového řízení zelení podporují využití anonymních dotazníků. Pro odstranění takovýchto stereotypů by chtěli připravit osvětovou kampaň, která by je pomohla ve společnosti odstranit. Nerovné postavení mužů a žen se odráží i v politice, proto zelení předkládají, že poměr mezi ženami a muži ve volených funkcích by měl odpovídat podílu ve společnosti a sami tento model ve straně aplikují.

3.2.4 Ochrana spotřebitele

Zelení chtějí připravit novelu zákona o ochraně spotřebitele, protože si jsou vědomi často špatného zacházení se zákazníky. Mají v plánu zřídit státní agenturu, která by spotřebitele informovala, poskytovala jim konzultace i právní ochranu. Spory by pochopitelně měly být publikovány, proto by mělo dojít ke zveřejňování konkrétních jmen, adres firem, provozoven, kde došlo ke zjištění nedostatků.

3.2.5 Lidská práva

SZ chce bojovat proti tlaku společnosti, který lidi nutí k plnění tradičních sociálních rolí. Jejich cílem je rodinná politika, která bude podporovat soužití všech párů, včetně lidí žijících v registrovaném partnerství.

Zelení trvají na důslednějším postihu stále se rozmáhajících neonacistických skupin. I přes platnou legislativu často nebývá postih takovýchto skupin důsledný. Je potřeba, aby obce využily všech legálních a procedurálních prostředků k zamezení neonacistických akcí. Násilné akce musí být důsledně zachyceny a potrestány.

Smyslem veřejnoprávních médií není jen zprostředkování informací, ale také podpora kritického uvažování, což můžeme zařadit k lidským právům. Zelení proto podporují jejich zachování. Je potřeba otevřít diskuzi nad zastřešením mediálního zákona, aby nedocházelo například k zasahování politiků do obsahu zpráv.

Zelení prosadili antidiskriminační zákon, nicméně je třeba provést novelu tohoto zákona. Konkrétně se jedná o pasáž o registrovaném partnerství, kde je vyloučena adopce dítěte takovýmto párem. Zelení se ale ztotožňují s principem, že se hledají ideální rodiče pro dítě, ne dítě pro rodiče, tudíž je nepřijatelné, aby osoby v registrovaném partnerství takovou možnost neměly. Odstraněná by měla být i diskriminace gayů, kterým je bráněno v dárcovství krve.

I přesto, že je naše země svobodná a demokratická, stále dochází k porušování lidských práv, zejména práv skupin na okraji společnosti. Sociální politika by měla být postavena na účelné spolupráci státu s obcemi, rodinami, neziskovými organizacemi při pomoci lidem v nouzi. Zelení také trvají na pokračování transformace systému péče o ohrožené děti, který by měl fungovat především preventivně. V rámci Národní strategie prevence násilí na dětech podporují primární prevenci násilí na dětech a vzdělávání těch, kteří s takovými dětmi pracují. Regulována by měla být taktéž prostituce, což by vedlo k účinnému boji proti obchodu se ženami, ale také k ochraně lidské důstojnosti.

SZ v programu uvádí, že je důležité chránit práva každého, proto tento koncept chce praktikovat i v zahraniční politice. Proto jsou nakloněni dialogu se všemi státy, které jsou ochotné jednat o dodržování lidských práv. Stejně tak zelení usilují o zastavení vývozu zbraní do zemí, které lidská práva nerespektují.

3.2.6 Participativní demokratický styl rozhodování

Základem participativní demokracie je pro zelené nezávislá samospráva, kterou se snaží prosadit. Propagují nezávislou obecní i regionální samosprávu. Dále prosazují přijetí

zákona o celostátním a krajském referendu, přičemž jejich podmínky by neměly být přísnější než podmínky místních referend. Také se přiklání k přímé volbě prezidenta republiky.

3.3 Volební program 2013

Do parlamentních voleb v roce 2013 šla SZ s programem s názvem „Volební program Strany zelených – Volby do poslanecké sněmovny 2013.“ Dokument obsahoval pouhých 15 stran textu. Obsah tvoří čtyři tematické okruhy – Důstojný život v moderní společnosti, Zdravé prostředí: kvalitní potraviny, zdravá krajina, čistý vzduch, Oživení ekonomiky a nová pracovní místa, Fungující demokracie otevřená občanům. V tomto programu zelení zcela vynechali úvod a v podstatě představení programu. Celkově je program pojat úplně jinak než předchozí. Jedná se vlastně o 240 bodů, které jsou popsány pár stručnými větami. Nejobsáhlejší kapitolou je Důstojný život v moderní společnosti. Nejméně prostoru je věnováno kapitole Fungující demokracie otevřená občanům. (Volební program Strany zelených 2013)

3.3.1 Ochrana životního prostředí

SZ chce podpořit zemědělce k ekologicky šetrnějšímu hospodaření. Je důležité, aby se důsledně naplňovala směrnice EU o snižování dávek pesticidů a průmyslových hnojiv. Strana prosazuje reformu zemědělských dotací jak na území ČR, tak v rámci EU. Dotace by měly směřovat zejména na snižování zátěže zemědělské produkce pro životní prostředí. Měla by být přísnější ochrana zemědělské půdy, také agrotechnické postupy by měly být šetrnější, aby bránily erozi půdy a snižování její kvality.

V programu SZ prohlašuje, že chtějí z Ministerstva životního prostředí opět udělat klíčový resort pro ochranu životního prostředí tím, že bude obnoveno jeho odborné zázemí a budou mu navráceny kompetence v oblasti lesů vod a územního plánování. Zelení by se rádi zasadili také o vznik centra pro výzkum a vývoj obnovitelných zdrojů energie.

Ochrana přírody a krajiny by měla být koordinována s politikou EU. Zelení hájí zájmy zakotvené v zákoně o ochraně přírody. Lepší ochranu přírody by měla zajistit novela lesního zákona o podpoře mimoprodukční funkce¹⁵ lesa. Mělo by dojít ke zvýšení podílu druhové skladby lesa. Zelení chtějí zavést rekultivaci znečištěné krajiny jako náhradu za zabor nových stavebních ploch. Životní prostředí by mělo být chráněno

¹⁵ Např. zadržování vody, ochrana prostředí pro turistickou veřejnost. (Volební program Strany zelených 2013)

v legislativě i před chemikáliemi. Nejrozšířenější endokrinní disruptory by měly být omezeny, nebo dokonce zcela zakázány.

Zelení samozřejmě podporují třídění odpadu a razantně odmítají výstavbu spaloven. Investice by podle nich měla jít do předcházení vzniku odpadu, sběru a druhotného využití. Výše paušálních poplatků za odpad domácnosti by měla být vázána na množství nevytříděného odpadu.

Na mezinárodní úrovni by měl být zohledněn dopad mezinárodního obchodu na životní prostředí. Zelení chtějí podporovat takové veřejné zakázky, které by využívaly ekologicky šetrných postupů a produktů.

V rámci dlouhodobého programu Zelená úsporám zelení podpoří investice do energetické modernizace budov, čímž se sníží výdaje za teplo v domácnostech, ale také znečištění ovzduší. SZ by ráda zbavila ČR závislosti na uhlí a ropě. Chtějí se vrátit k obnovitelným zdrojům energie a nastartovat cestu k energetické nezávislosti domácností budováním solárních panelů na střechách domů. Podporují budování větrných elektráren, biomasových a geotermálních zdrojů.

SZ prosazuje diskuzi na téma zřízení Rady vlády pro klimatickou politiku. Navrhují zákon, který by určil tempo snižování emisí i závislosti na uhlí, ropě a plynu. Chtěli by uskutečnit opatření, která by snížila závislost na dovozu ropy do ČR, např. slevou na dani při nákupu elektromobilu. ČR by zároveň měla podpořit efektivnost automobilů v EU. Navrhují změnu silniční daně, sazba by závisela na výši spotřeby automobilu, tzn. pro auta s nízkou spotřebou, by byla nastavena nižší daň, pro elektromobily a hybridy nulová. Zároveň podporují využití biopaliv, např. nepotravinářské biomasy. V programu prosazují reformu, která by zrušila emisní povolenky, což znamená, že by byl průmysl motivován ke snižování emisí a zároveň zvyšování efektivity. V rámci zlepšování kvality ovzduší zelení chtějí, aby došlo k výstavbě vysokorychlostních a příměstských železnic. Chtějí vytvořit motivační podmínky pro nákup elektrokol k využití zaměstnanci veřejné správy. Mělo by dojít k narovnání přepravních podmínek mezi silniční a železniční dopravou.

V programu vyjadřují podporu přijetí závazných cílů EU jako snížení emisí a skleníkových plynů minimálně o 55 % v období 1990-2030, zároveň zvýšení podílu obnovitelných zdrojů na 45 % a úspory energie 40 % v roce 2030 oproti úrovni v roce 2005.

3.3.2 Jaderná energie

Zelení odmítají další těžbu uranu. Jsou zásadně proti investicím do dalších jaderných reaktorů. V rámci bezpečnosti by měly být jaderné reaktory pojištěny a měly by odpovídat nejlepším dostupným technologickým řešením. Státní úřad pro jadernou bezpečnost by měl být oddělen od jaderných provozovatelů, aby byla zajištěna jeho nestrannost. Uložení radioaktivního odpadu by mělo být transparentním procesem s tím, že obce a kraje mohou uložště na svém území odmítnout.

3.3.3 Rovnost pohlaví

SZ chce podpořit snížení rozdílu v odměňování mužů a žen například prostřednictvím inspektorátu práce a bezplatné právní pomoci. Zasadují se i o podporu aktivního otcovství a chtějí tak prolomit tradiční stereotypy. Rovněž chtějí otevřít diskuzi o svěřování dětí do péče rodičů po rozvodu. Aby došlo ke zbourání genderových stereotypů, chtějí zelení využít média, přičemž by mělo dojít například k regulaci nestereotypních obrazů. Mají zájem také na tom, aby i v politice, dokonce i ve vědeckých institucích nebo na rozhodovacích pozicích ve státní správě, bylo rovné zastoupení žen a mužů.

3.3.4 Ochrana spotřebitele

V rámci ochrany spotřebitele se chce SZ zasadit o zlepšení v oblasti elektronické komunikace.

3.3.5 Lidská práva

SZ usiluje o to, aby česká společnost byla pestrá, otevřená, tolerantní, aby se v ní nevyskytovaly projevy rasismu, xenofobie ani nesnášenlivosti. V rámci této problematiky chtějí podporovat osvětu a vzdělávání v této oblasti. Zelení mají za cíl pomoci obětem domácího násilí, proto chtějí podpořit ratifikaci Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí. Spolu s tím chtějí vytvořit systém jakýchsi výchovných programů pro pachatele domácího násilí a zavést osvětové aktivity této problematiky do škol. Dle programu by měla být přijata legislativa, která by regulovala prostituci. Požadavek zelených směřuje i k tomu, aby s lidmi, kteří nebyli odsouzeni, bylo jednáno jako s nevinnými.

Zelení by chtěli obnovit funkci ministra pro lidská práva, ale také posílit personálně Kancelář veřejného ochránce práv, aby docházelo k efektivnější ochraně před diskriminací. Mělo by dojít k odstranění diskriminace sexuálních menšin. Proto

zelení požadují stejnou legislativu v oblasti vztahů pro páry stejného pohlaví jako pro páry opačného pohlaví. Do manželství by měly vstupovat i stejnopohlavní páry.

V programu uvádí, že lidská práva nesmí být vyměněny za obchodní příležitosti. V rámci zahraniční politiky chtějí omezit a zpřísnit vývoz zbraní.

3.3.6 Participativní demokratický styl rozhodování

SZ chce umožnit občanům navrhovat zákony přímo. Podporují také přijetí ústavního zákona o celostátním referendu, které může být vyhlášeno na základě petice. Zároveň by mělo být zavedeno i poradní celostátní referendum. Měla by být snížena hranice pro závaznost místního a krajského referenda, stejně tak hranice podpisů pro vyhlášení referenda.

3.4 Volební program 2017

Před volbami v roce 2017 SZ představila programový dokument s názvem „Volební program Zelených pro volební období 2017-2021.“ Po obsahové stránce čítal 102 stran. Byl rozdělen do 16 tematických oddílů. V programu nebylo představení ani úvod. Kapitoly obsahovaly témata: Zdravé prostředí pro život, Šetrná a efektivní doprava, Kvalitní potraviny, rozvoj venkova a zemědělství, Ochrana zvířat, Fungující demokracie otevřená občanům a občankám, Silnější hlas pro občany a občanky, Kultura je srdcem společnosti, ČR v srdci silné a jednotné EU, Respektované Česko ve světě, Důstojný život v moderní společnosti, Právo na zdravý život, Kvalitní školy, věda a výzkum, Oživení ekonomiky a kvalitní pracovní místa, Spravedlivější a přívětivější daňový systém, Čistá energetika: nižší účty za energie a nová pracovní místa, Média, internet a informační společnost. Nejobsáhlejší částí je kapitola Důstojný život v moderní společnosti. Nejkratší kapitolou je Spravedlivější a přívětivější daňový systém. (Volební program Zelených 2017)

3.4.1 Ochrana životního prostředí

V rámci ochrany životního prostředí by v ČR měla platit Adaptační strategie, na kterou navazují dokumenty týkající se problematiky změn klimatu. Podle zelených však tyto dokumenty nejsou dostatečně respektovány, proto by se chtěli zasadit o jejich dodržování. Podle zelených by mělo dojít ke změně zákona o ochraně přírody a krajiny, stejně tak by měl být vybudován efektivní dotační systém. Chtějí tím přispět k obnově

biodiverzity a stability krajiny. Rozšířením zelené infrastruktury¹⁶ by mělo dojít k posílení ekologické stability. SZ chce vrátit ministerstvu životního prostředí kompetence v oblasti lesů, vod a územního plánování, aby mohlo více rozhodovat o stavu krajiny a přírody. Používání palmového oleje jako paliva by mělo být podle zelených zakázáno, v potravinářství by mělo být více zdaněno. Kvůli vysazování palmy olejné jsou totiž vypalovány deštné pralesy, což je považováno za ekologickou katastrofu.

Podle zelených by se mělo předcházet vzniku velkého množství nevytríděného odpadu tím, že poplatky za odpad se budou odvíjet právě od množství nevytríděného odpadu v každé domácnosti. Zároveň jsou zásadně proti výstavbě nových spaloven komunálního odpadu.

V programu SZ usiluje o narovnání podmínek mezi železniční a silniční dopravou, aby došlo k omezení kamionové přepravy ve prospěch železniční, což by mělo také pozitivní vliv na kvalitu ovzduší. Strana by také ráda podpořila co nejšetnější výstavbu vysokorychlostních a příměstských železnic. Zelení ale požadují zdanění letecké dopravy, respektive letenek. Prostředky z daní by byly dále využity na financování odstraňování následků klimatických změn. Letecká doprava je totiž environmentálně daleko škodlivější než železniční nebo silniční doprava. Proto by se zdaněním mělo souběžně dojít k rozvoji udržitelnější pozemní dopravy.

Cílem SZ je čistá silniční doprava, protože v současnosti silniční doprava významně znečišťuje ovzduší ve městech a zhoršuje smogovou situaci. Zelení proto podporují nákup elektromobilů, na které by měly být zavedeny slevy a daňové úlevy. Rovněž prosazují, aby města při smogové situaci regulovala automobilovou dopravu například tím, že by krátkodobě zavedla či zvýšila poplatek za vjezd do centra atp. Program zelených zahrnuje i zmínku o zavedení podpory pro carsharingy, tedy sdílení automobilů, což by rozhodně přispělo ke kvalitě životního prostředí. SZ prosazuje zpřísnění standardů na efektivitu dopravních prostředků. Sami považují za efektivní alternativní pohonné hmoty místo ropy. Zeleným jde o výstavbu silniční infrastruktury i z hlediska životního prostředí. Cyklistické a pěší stezky považují za veřejně prospěšné stavby.

Zelení chtějí prosadit reformu společné zemědělské politiky EU, která by chránila biologickou rozmanitost, kvalitu půdy a vody i posilovala místní ekonomiku.

¹⁶ Zelená infrastruktura například znamená pásy zeleně v zemědělské krajině, které slouží k tomu, aby nedocházelo k erozi půdy. (Volební program Zelených 2017)

Evropská zemědělská produkce nesmí ohrožovat životní prostředí ostatních států. SZ chce připravit zákon o ochraně půdy, kterým by se omezily hrozby jako eroze půdy, ztráta organických složek, zhutnění, kontaminace a využívání průmyslových hnojiv. Zároveň by měla být důsledněji dodržována směrnice EU o snižování dávek pesticidů a průmyslových hnojiv, aby nadále nedocházelo k degradaci půdy. Legislativa by měla chránit životní prostředí i lidské zdraví také tím, že omezí nebo dokonce zakáže používání nebezpečných chemikálií, jako jsou např. ftaláty, bifenyly, parabeny atd. Zasazují se o výraznější podporu ekologického zemědělství, což je jedním z prostředků trvale udržitelného rozvoje.

SZ požaduje udržitelnou evropskou energetickou politiku. Klíčovými nástroji pro zmírnění dopadů na klimatické změny jsou investice do obnovitelných zdrojů energie, znovuvyužití a recyklace surovin, i využívání méně náročných technologií. Zelení podporují veřejné zakázky s preferencí ekologického přístupu. Například je důležité upozorňovat, že „ve svých podmínkách odmítají zboží a služby, které vznikají za nedůstojných pracovních podmínek nebo s negativním vlivem na životní prostředí.“ Podle zelených by ničení životního prostředí mělo být zařazeno do Římského statutu jako zločin, který formálně spadá do jurisdikce Mezinárodního trestního soudu.

Kvůli globálním změnám klimatu se ČR zavázala spolu s ostatními státy EU k naplnění cíle snížit emise skleníkových plynů o 40 % do roku 2030 v porovnání s rokem 1990. Zelení proto chtějí zřídit instituci pro klimatickou politiku, která by spojila práci jednotlivých ministerstev z resortu zemědělství, průmyslu, životního prostředí, vnitra a zahraničních věcí. Zelení chtějí navrhnout zákon o stanovení tempa snižování emisí o 2 % za rok. Snížit by se měla také závislost na uhlí, ropě a plynu. Proto prosazují energetickou koncepci založenou na obnovitelných zdrojích.

SZ je zastáncem vyšší role ekologických daní, které zvýhodňují zejména obnovitelné zdroje nebo využívání čistějších technologií, zároveň znevýhodňují produkci skleníkových plynů a dalšího znečišťování. Řídí se heslem: „kdo znečišťuje, ať platí.“ Nicméně podporují investice do dlouhodobě funkčního programu Zelená úsporám, který pozitivně ovlivňuje znečištění ovzduší. Mimo kotlíkové dotace chtějí podpořit i investice do zateplování domů, výměny oken a další energetické modernizace budov.

Uhlí je totiž jednou z hlavních příčin znečištění ovzduší. SZ chce prosadit legislativní zajištění limitů těžby hnědého uhlí a postupné opuštění jeho spalování. Zelení chtějí zastavit provoz zastaralých uhelných elektráren. Chtějí také zakázat těžbu

břidličného plynu, který nese množství nejen environmentálních rizik, včetně kontaminace vody. Zelení chtějí docílit zvýšení energetických a spotřebních daní u fosilních paliv v ČR. Naopak chtějí prosadit racionalizaci podpory biopaliv.

3.4.2 Jaderná energie

Jaderná energetika je drahá a riziková, proto se proti ní zelení vymezují. Na základě toho požadují uzavření nejrizikovějších jaderných elektráren a ukončení jejich dotací. Přiklání se k úplnému utlumení jaderné energetiky. To znamená, že česká krajina by přestala být poškozována těžbou uranu a zastavilo by se hromadění radioaktivního odpadu, který znamená riziko pro životní prostředí. SZ odmítá veřejnou finanční podporu pro stavbu nových jaderných reaktorů.

Podle programu chtějí zelení transformovat Státní úřad pro jadernou bezpečnost na nezávislý regulátor v oblasti jaderné energie i v praxi. Uvádí také, že obce a kraje musí mít právo na odmítnutí uložení radioaktivního odpadu na jejich území.

3.4.3 Rovnost pohlaví

Zelení považují za důležité, aby rovnost pohlaví byla i při zapojení rodičů do výchovy. Proto podporují střídání rodičů na rodičovské dovolené finančním zvýhodněním, aby nedošlo k propadu rodinného rozpočtu. Stejně tak po rozvodu podporují primárně střídavou péči pro děti, pokud jsou pro to vhodné podmínky.

V programu navrhuje řešení nerovného odměňování mužů a žen. Tím by mělo být snížení daňového základu pro firmy, které prokáží, že nediskriminují ženy a odměňují je stejně jako muže. Dále uvádí, že vyrovnané zastoupení žen a mužů by mělo být také v politice i ve státní správě. Poměr zastoupení žen a mužů v těchto oblastech by měl odpovídat reálnému složení společnosti.

SZ se v programu vyjádřila pro podporu transgender osob na sebeurčení.

3.4.4 Ochrana spotřebitele

Zelení tvrdí, že se rozmohla výroba zboží s krátkou trvanlivostí, což vede k plýtvání přírodních zdrojů a nadprodukcí odpadu. Proto požadují zavedení delší záruční lhůty na zboží, čímž se zlepší i ochrana spotřebitele.

3.4.5 Lidská práva

Lidská práva jsou základním předpokladem kvality života a jedním z pilířů politiky SZ. Prosazují nezpochybnitelné a důsledné dodržování lidských práv jak v ČR, tak ve světě. V současnosti je ovšem u nás lidskoprávní agenda rozdělena v gescích různých

ministerstev, takže je složité je pojmut jako celek. Zelení proto chtějí prosadit zřízení ministerstva pro lidská práva, rovné příležitosti a migraci. V rámci zahraniční politiky pak požadují, aby obchod se zbraněmi byl transparentní a zbraně z ČR se nevyvážely mimo naše spojenecké struktury.

Ve volebním programu navrhují zvýšit ochranu proti diskriminaci také zavedením bezplatné právní pomoci. Zelení požadují plné uznání osob stejného pohlaví tím, že jim bude umožněno uzavřít manželství a adoptovat děti. Mimo diskriminace na základě pohlaví, rasy a etnického původu, náboženského vyznání, tělesného handicapu nebo sexuální orientace, odmítají zelení také diskriminaci na základě věku. Chtějí proto rozšířit prostor pro seniory, aby také byli ve společnosti slyšet.

Zelení podporují ratifikaci Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí. V ČR v tomto ohledu přetrvává řada nedostatků, které zelení chtějí řešit. K řešení chtějí přispět efektivní prevencí, ale také zajištěním dostupnosti služeb pro oběti. Podle zelených je také nutné, aby vznikla legislativa, která by regulovala sexuální práci. Existují sice různé vyhlášky, jejichž porušení je sankcionováno, nicméně celonárodně toto téma nemá právní úpravu. Je nutné otevřít diskuzi o fenoménu sexuální práce a vytvořit legislativu, která umožní efektivně bojovat proti obchodu s lidmi.

Veřejnoprávní média musí být objektivní, vyvážené a bránit demokratické hodnoty, proto zelení odmítají jakékoliv omezení jejich role. Volba mediální rady Poslaneckou sněmovnou však nezaručuje dohled nad vyváženým obsahem veřejnoprávních médií, proto by se měla změnit. Změna volby by však měla respektovat i zastupitelskou demokracii. Rozhodující by měla být odborná způsobilost pro vykonávání funkce v radě.

3.4.6 Participativní demokratický styl rozhodování

Podle zelených by referendum (stejně jako volby) mělo být platné vždy, určité omezení může mít podmínka závaznosti. Chtějí zrušit hranici minimální účasti pro platnost místních a krajských referend, přičemž hranice závaznosti by měla být 25% účast. Také chtějí občanům umožnit využívat právo k vyjádření se k územnímu a stavebnímu řízení v jejich obci, například pokud jde o výstavbu továren, silnic, ale i hypermarketů.

3.5 Srovnání volebních programů

Jak jsme mohli zaznamenat, programy SZ se od sebe velmi odlišují jak v rozsahu, tak ve stanovení klíčových kapitol. Vzhledem ke stručnosti obsahu v roce 2013 pak

můžeme vidět, že i jeho pasáže jsou mnohdy velmi krátké, bez hlubšího vysvětlení problematiky. Programy z let 2006 a 2010 obsahují i úvod, kde tehdejší předsedové¹⁷ vysvětlovali stanoviska strany a popisovali, na co se chtějí v následujícím volebním období zaměřit. To ve volebních programech 2013 a 2017 úplně absentuje. Pokud budeme mluvit o programech jako celku, můžeme pozorovat řadu odlišností. Po vizuální stránce si programy prakticky podobné nejsou. Nicméně každý program má svůj specifický znak. Program pro volby 2006 nesl název *Kvalita života*, následující programy již pojmenovány nebyly. Před volbami 2010 zase program obsahoval část, která shrnovala, co zelení v předchozím volebním období prosadili ve vládě. Dalším specifickým znakem pro tento program byly otázky na voliče, které byly uvedeny vždy na začátku každé kapitoly. Volební program pro rok 2013 se nesl ve znamení stručnosti, jak oproti předešlým, tak oproti nadcházejícímu programu. Byl psán v krátkých bodech, mnohdy bez vysvětlení, jakým způsobem přesně chtějí zmíněných cílů dosáhnout. Program pro volby 2017 byl naopak nejrozsáhlejší a rozložený do velkého množství kapitol, což v programech SZ dosud nebylo zvykem.

3.5.1 Ochrana životního prostředí

Koncepce ochrany životního prostředí je dopodrobna rozpracována ve všech volebních programech SZ. Pokud se podíváme na dílčí témata, můžeme pozorovat, že v oblasti recyklace a odmítání výstavby spaloven odpadu SZ zachovává stejný postoj napříč všemi programy. Od roku 2010 strana navrhla řešení, že poplatky za odpad by měly být vázány na množství nevytříděného odpadu a tohoto návrhu se drží i v následujících volebních programech.

V programech 2006, 2010 a 2017 navrhuje ekologickou daňovou reformu, čímž by přesunuli zátěž ze zdanění práce na zdanění energií. Cílem tohoto návrhu je snížit zátěž na životní prostředí a aplikovat environmentálně šetrnější technologie.

Co se ve všech programech opakuje je snížení závislosti na ropě a uhlí, místo toho navrhuje čerpat energii z obnovitelných zdrojů. V rámci automobilové dopravy pak také navrhuje alternativní řešení, například hybridní automobily, sníženou silniční daň pro nízkoemisní automobily, zavedení poplatku za vjezd do centra města. Tato strategie byla poměrně dobře rozpracována již v roce 2006 a bylo jí věnováno dost prostoru,

¹⁷ Martin Bursík byl předsedou SZ v období let 2005-2009, po něm se stal předsedou Ondřej Liška, který straně předsedal do roku 2014.

s dalšími programy si však můžeme povšimnout drobných doplnění. K významnému rozvoji této problematiky nedošlo.

Stabilně je v programech zastoupen i bod o kamionové dopravě, která by z části měla být převedena na železniční dopravu. Od roku 2010 je v programech kladen také důraz na modernizaci železnic v ČR. V programech 2010 a 2017 pak také věnují pozornost letecké dopravě, která také negativně ovlivňuje životní prostředí.

K výraznému rozvoji koncepce došlo v oblasti ochrany přírody, ve smyslu ochrany lesů, vod, rozvoje šetrnějšího zemědělství. Zatímco program 2006 se tomuto tématu věnuje jen okrajově, v programu 2010 a následujících je tato problematika spojována i se Společnou zemědělskou politikou EU. Ve volebním programu 2017 je tento bod rozpracován nejpodrobněji.

V programu z roku 2010 zelení prosazují Adaptační strategii, která má omezit dopady klimatických změn v ČR. K tomuto se vracejí v programu 2017 s detailnějším rozpracováním zmíněné problematiky. V programu 2013 strana podpořila přijetí závazných cílů EU o snížení emisí a skleníkových plynů. Na základě toho pak v programu 2017 navrhuje vytvoření instituce pro klimatickou politiku a zákon, který stanoví tempo snižování emisí ročně.

Celkově koncepce ochrany životního prostředí byla pojata velmi komplexně již v programu 2006. Nicméně můžeme vidět, že v řadě dílčích bodů došlo k širšímu rozpracování a alternativním návrhům řešení. Ačkoliv vypadalo, že nemůže dojít k zásadnímu posunu této koncepce, zastoupení hlubšího řešení problematiky mezi programy 2010 a 2013 kolísalo, je třeba říci, že volební program 2017 tuto koncepci rozpracovává nejpodrobněji a nabízí řešení všech zmíněných problémů. V tomto případě jsme jednoznačně zaznamenali pozitivní vývoj koncepce jako celku.

3.5.2 Jaderná energie

Koncepce SZ ohledně jaderné energie se nemění v žádném z programů. Zelení využití jaderné energie důrazně odmítají. Programy se shodují na tom, že výstavba nových jaderných bloků u nás je nepřípustná. Optimální řešení vidí v nahrazení jaderné energie energií z obnovitelných zdrojů. V programu 2010 rozšířili tuto problematiku o to, že obce by měly mít pravomoc uložiště jaderného odpadu na svém území odmítnout. Tento bod můžeme najít i ve všech následujících volebních programech. I přesto, že k dalšímu rozvoji koncepce prakticky nedošlo, všechny programy navrhuje alternativní řešení problému, proto vnímám tento bod jako dostatečně a stabilně naplněn.

3.5.3 Rovnost pohlaví

Oblast rovnosti pohlaví v programech SZ zůstává téměř nezměněná ve smyslu toho, čeho chtějí dosáhnout. Zelení chtějí zamezit nerovnému postavení žen a mužů ve společnosti, respektive jak v rámci pracovního trhu, tak rodiny, ale i v politice. Nicméně v každém programu nabízí jinou možnost, jak konkrétně na pracovním trhu diskriminaci zabránit. Zatímco v programu 2006 nabízí řešení tohoto problému prostřednictvím vytvoření nových zákonů, v roce 2010 podporovali anonymní dotazníky při výběrovém řízení, v dalším volebním programu pak chtěli snížit rozdíl v odměňování mužů a žen prostřednictvím inspektorátu, v programu 2017 přišli s inovativním řešením a to, snížení daňového základu pro firmy, které prokáží, že v této oblasti u nich nedochází k diskriminaci. Programy zmiňují nerovné zastoupení žen a mužů v politice, kdy poměr zastoupení by měl podle zelených odpovídat reálnému zastoupení ve společnosti. Programy z let 2006, 2013 a 2017 se zabývají i odstranění stereotypů a zrovnoprávněním žen a mužů v rámci rodinných záležitostí jako jsou např. výchova, rodičovská dovolená, péče po rozvodu. Ve volebním programu 2017 také strana rozšířila koncepci rovnosti mužů a žen o novou oblast, tedy o právo transgender osob na sebeurčení.

Můžeme vidět, že SZ všechny zkoumané programy věnují bodu o rovnosti žen a mužů v zásadě stejný prostor. Ve všech programech chtějí dospět ke stejnému cíli, i když v každém přichází s jinými návrhy řešení této problematiky. Nejde ani tak o prohloubení koncepce jako spíše o promýšlení alternativních možností, jak oslovit a uspět v neustále se vyvíjející společnosti. Bod o rovnosti pohlaví však volební programy SZ stabilně naplňují.

3.5.4 Ochrana spotřebitele

Postoj k otázce ochrany spotřebitelů se ve volebních programech značně proměnil. V programech 2006 a 2010 toto téma bylo dosti rozvíjeno, v následujících dvou programech na toto téma již nebyl kladen prakticky žádný důraz a bylo jen okrajově zmíněno. Nemůžeme tedy říct, že ve volebních programech z let 2013 a 2017 byl tento bod naplněn. Zatímco v programech 2006 a 2010 si je SZ plně vědoma nedostatečné ochrany spotřebitele a navrhuje novelu zákona o ochraně spotřebitele, stejně tak požaduje transparentnost v oblasti řešení sporů, v programech 2013 a 2017 toto zcela vymizelo. V programu 2013 SZ zmiňuje pouze ochranu spotřebitele v oblasti elektronické komunikace a program 2017 vychází z toho, že pokud budou zavedeny

delší záruční lhůty, zlepši se ochrana spotřebitelů. K prohloubení či rozvoji koncepce v této oblasti nedošlo, právě naopak. Na tomto základě můžeme potvrdit, že programy 2013 a 2017 tento bod nesplňují a tento trend má klesající tendenci.

3.5.5 Lidská práva

SZ považuje lidskoprávní agendu za jeden z pilířů své politiky, v rámci které se zajímají o mnoho dílčích témat. Můžeme říci, že problematika rasové diskriminace, respektive xenofobního chování, je zmiňována ve všech volebních programech. Avšak, postupně v programech ubývá na intenzitě této problematiky. Programy se dotýkají i tématu prostituce a sexuální práce, a všechny se shodují na potřebě legislativní regulace v této oblasti. V programu z roku 2006 se tomuto tématu SZ věnuje celkem detailně, avšak v následujících programech je tento bod omezen pouze na potřebu legislativní regulace bez vysvětlení, jakým způsobem by si to zelení představovali. Můžeme říct, že při řešení této problematiky v programech SZ s přibývajícimi roky zaznamenáváme klesající tendenci zájmu o toto téma.

Co zůstává zachováno ve všech programech v zásadě stejně, je problematika diskriminace sexuálních menšin. Zelení ve všech programech požadují stejná práva pro stejnopohlavní páry jako pro páry opačného pohlaví. V zahraniční politice v programech zůstává stabilně požadavek zákazu vývozu zbraní do zemí porušující lidská práva. Tyto dílčí témata lidskoprávní koncepce jako jediné zůstávají stabilně zachovány ve všech zkoumaných programech.

SZ do programů zahrnuje i problematiku svobody slova, v našem případě existenci veřejnoprávních médií, které by neměli ovlivňovat politici a politické strany. V programu 2006 navrhuje rozvést diskuzi na téma regulace veřejnoprávních médií, stejného řešení se drží i v programu 2010, v roce 2017 pak přicházejí již s konkrétním řešením, a to se změnou volby do mediální rady. Program 2013 tuto problematiku zcela vynechal. V tomto bodě můžeme pozorovat kolísání v zastoupení této problematiky. Nicméně dalo by se říct, že tím, že v roce 2017 strana přichází již s konkrétním řešením, došlo k určitému vývoji tohoto bodu.

Ochraně žen proti domácímu násilí se věnují všechny programy, vyjma roku 2010, kdy tato problematika řešena nebyla. Ačkoliv v roce 2006 toto téma nebylo až tak úplně rozpracováno, programy z let 2013 a 2017 zmiňují podporu ratifikace Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám, což můžeme považovat za pozitivní vývoj, co se řešení této problematiky týče.

Do programů také přibyla nová témata. V roce 2010 zmiňovala SZ v programu navíc problematiku ohrožených dětí a lidí v nouzi, v roce 2013 zase presumpci nevinny a potřebu vytvoření ministerstva pro lidská práva. V programu 2017 rozšiřují své vymezení vůči diskriminaci i na základě věku, z programu 2013 zůstal zachován bod o vytvoření ministerstva pro lidská práva. Strana se tedy postupem času snažila posunout koncepci lidských práv dopředu, když přišla s novými tématy. Proto můžeme říci, že i přes zmíněné klesající tendence v určitých oblastech, všechny programy koncepci lidských práv zcela naplňují a ve výsledku dochází k vývoji koncepce.

3.5.6 Participativní demokratický styl rozhodování

Nejdůležitějším prvkem v této oblasti je pro zelené referendum. V každém volebním programu je část věnovaná referendu. V programu z roku 2006 zelení navrhovali rozšířit místní referendum i o krajské¹⁸ a následně je neomezovat účastí. Něco podobného pak můžeme najít v programu 2017, kdy by u těchto druhů referend neměla být hranice účasti, ale hranice závaznosti by pak měla být 25% účast. Volební program 2010 obsahoval požadavek přijetí zákona o celostátním a krajském referendu, které by měly mít stejné podmínky jako referendum místní. V roce 2013 zelení propagovali přijetí zákona o celostátním referendu, aby mohlo být vyhlášeno na základě petice. Podporovali také zavedení poradního celostátního referenda, dále pak snížení hranice závaznosti místního a krajského referenda. Na základě zmíněných faktů nemůžeme úplně mluvit o rozvoji koncepce, došlo k minimální proměně.

Mimo referendum se SZ v roce 2006 zabývala také o obecní a regionální samosprávu, přímou volbu starostů, hejtmánů a prezidenta. I přesto, že v programu 2010 již pro tento bod nebylo v programu vyčleněno tolik místa, zachováno zůstalo prosazování přímé volby prezidenta a zájem o nezávislou obecní a regionální samosprávu. V programu 2013 zelení prosazovali kromě referenda pouze navrhování zákonů přímo občany, v programu 2017 pak zase pouze právo občanů vyjadřovat se k územnímu a stavebnímu řízení v obci. Můžeme říci, že programy 2013 a 2017 konceptu participativnímu demokratickému stylu rozhodování nevěnují tolik prostoru a pozornosti jako předcházející programy. Na tomto základě proto ani nemůžeme říci, že zmiňované poslední dva programy úplně naplňují tento bod. Nedochozí k vývoji této koncepce, proto volební programy 2013 a 2017 hodnotím pouze jako částečně naplňující tento bod a pozorujeme klesající trend celkové koncepce.

¹⁸ Zákon o krajském referendu začal platit 29. 4. 2010, s účinností od 1. 1. 2011. (Zákon č. 118/2010 Sb.)

3.5.7 Shrnutí

Tabulka 2: Přehled zastoupení zkoumaných bodů ve volebních programech

	2006	2010	2013	2017
Ochrana životního prostředí	ANO	ANO	ANO	ANO
	recyklace, ekologická daňová reforma, energie z obnovitelných zdrojů, silniční doprava, ochrana přírody a krajiny	recyklace + poplatky za odpad, ekologická daňová reforma, energie z obnovitelných zdrojů, silniční + železniční + letecká doprava, ochrana přírody a krajiny + EU, Adaptační strategie	recyklace + poplatky za odpad, energie z obnovitelných zdrojů, silniční + železniční doprava, ochrana přírody a krajiny + EU	recyklace + poplatky za odpad, ekologická daňová reforma, energie z obnovitelných zdrojů, silniční + železniční + letecká doprava, ochrana přírody a krajiny + EU, Adaptační strategie
Jaderná energie	ANO	ANO	ANO	ANO
	Proti	proti, rozhodování o uložení	proti, rozhodování o uložení	proti rozhodování o uložení
Rovnost pohlaví	ANO	ANO	ANO	ANO
	nové zákony, rovnost v politice + rodině	anonymní dotazníky při výběrovém řízení, rovnost v politice	inspektorát, rovnost v politice + rodině	snížení daní pro firmy, které nediskriminují, rovnost v politice + rodině, transgender
Ochrana spotřebitelů	ANO	ANO	NE	NE
	novela zákona, transparentnost	novela zákona, transparentnost	elektronická komunikace	zvýšení záruční lhůty
Lidská práva	ANO	ANO	ANO	ANO
	rasová diskriminace, sexuální menšiny, prostituce, svoboda slova, domácí násilí	rasová diskriminace, sexuální menšiny, prostituce, svoboda slova, ohrožené děti	rasová diskriminace, sexuální menšiny, prostituce, domácí násilí, ministerstvo pro lidská práva	rasová diskriminace, sexuální menšiny, prostituce, svoboda slova, domácí násilí, ministerstvo
Participativní demokratický styl rozhodování	ANO	ANO	ČÁSTEČNĚ	ČÁSTEČNĚ
	referendum, místní a regionální samospráva, přímá volba – starosta, hejtman, prezident	referendum, místní a regionální samospráva, přímá volba - prezident	referendum, zákony navrhovány občany	referendum, vyjadřování občanů ke stavebnímu a územnímu řízení

Zdroj: Vlastní zpracování

Na základě výše zmíněných srovnání programů jsem pro lepší přehlednost naplnění předem stanovených bodů v programech zaznamenala do tabulky č. 2. V tabulce můžeme vidět, že došlo k negativnímu vývoji koncepce ochrany spotřebitele ve volebních programech 2013 a 2017. V průběhu let zaznamenáváme i ústup z rozvoje koncepce participativního demokratického stylu rozhodování, kdy vidíme, že programy 2013 a 2017 tuto koncepci naplňují již jen z části. Podrobnější zpracování a rozbor postmateriálních bodů ve volebních programech je zaznamenán již v předchozích podkapitolách srovnání a odpovídá tak na mou výzkumnou otázku o proměně postmateriálních hodnot ve volebních programech SZ.

V tabulce č. 2 vidíme vývoj šesti postmateriálních bodů ve volebních programech SZ. V prvním řádku každého bodu je vyznačeno, zda vybraný program tento bod splňuje, či nikoliv. Ve druhém řádku pak můžeme vidět hlavní témata programů v konkrétní oblasti a jejich změny. Obsah a řešení dílčích témat je rozebrán v podkapitolách srovnání programů. Tato tabulka má pouze zjednodušit orientaci ve vybraných bodech a umožnit stručné shrnutí dílčích témat a jejich proměny.

Při srovnání tabulky č. 3 s volebními výsledky SZ z voleb 2006, 2010, 2013, 2017 s předešlou tabulkou vidíme, že k úbytku voličů SZ dochází i přes naplnění všech postmateriálních bodů v programu 2010 a naopak k opětovnému nárůstu počtu voličů dochází i přesto, že SZ v programu 2013 nezachovala všechny stanovené body. Ve volebním programu 2017 jsme sice viděli ústup s postmateriální koncepcí, ale ne větší než v předchozím programu, navíc některé postmateriální body byly daleko lépe propracovány, i přesto jsme zaznamenali zásadní volební propad. Na základě tohoto nemůžeme potvrdit, že by zachování postmateriálních hodnot ve volebních programech SZ mělo vliv na zisk strany ve volbách.

Pokud si strana drží stejnou linii, pak je zřejmé, že voliči SZ dávají přednost jiným hodnotám než postmateriálním. Na volební zisk strany má pochopitelně vliv řada dalších faktorů, na které v této práci není brán ohled. Na výsledek voleb 2010 mohla mít vliv ekonomická krize, v následujících volbách mohly být výsledky ovlivněny například vznikem nových stran, které do svého obsahu pojímají i postmateriální hodnoty či vývoj společnosti, která kladla důraz na jiné hodnoty, nebo, jak bylo zmíněno v teoretické části, SZ v ČR není vhodnou volbou pro postmateriální voliče. Tyto možné vlivy však nebyly předmětem analýzy v této práci. Na základě zkoumání však můžeme potvrdit, že volební zisk se zastoupením postmateriálních bodů v programech explicitně nespojuje. Počet lidí, kteří se hlásí k postmaterialismu může pochopitelně vzrůstat, jen nevěří SZ,

berou ji pak jako standardní stranu a rozhodují se podle jiných kritérií. Přesného výsledku bychom dosáhli například dotazníkovým šetřením. Dokonce je možné, že v roce 2006 nebyl postmaterialismus zásadním důvodem pro volbu SZ.

Tabulka 3: Zisk ve volbách do PS (v %)

	2006	2010	2013	2017
Volební zisk SZ	6,29	2,44	3,19	1,46

Zdroj: Vlastní zpracování dle volby.cz 2006, 2010, 2013, 2017

Závěr

V této bakalářské práci jsem se věnovala konceptu postmaterialismu s aplikací na SZ v ČR v letech 2006-2017, respektive na volební programy strany. Cílem práce bylo zkoumat postmateriální hodnoty ve volebních programech SZ v letech 2006, 2010, 2013, 2017 a na základě toho zjistit, jak se strana z tohoto hlediska vyvíjela. Postmateriální body pro komparaci volebních programů byly zvoleny na základě teorie Bruce Trantera a Marka Westerna (2009), která rozebírala zelené strany.

V první kapitole jsem se zabývala teoretickým konceptem postmaterialismu podle Ronalda Ingleharta. V textu byly zmíněny jeho hypotézy postmaterialismu, poté vývoj a změny hodnot postmaterialismu, zejména to, jak se liší od materialismu. Dále jsem zmínila měření hodnot, které Inglehart navrhnul a samozřejmě i kritiku tohoto konceptu a alternativní měření.

Druhá kapitola se věnovala teoretickému rámci postmaterialismu v ČR, respektive jeho vývoji po roce 1989 a výsledkům měření hodnot české společnosti. Na toto zjištění jsem navázala podkapitolou o vývoji SZ, jakožto jediného zástupce environmentalismu a do jisté doby také jediného zastávce postmateriálních hodnot na politické scéně v českém kontextu. Vzhledem k úspěchu SZ ve volbách do PS v roce 2006 jsem zmínila hodnocení tohoto úspěchu ze dvou hledisek. Jedním hlediskem byla předvolební kampaň, při které SZ cílila na voliče, kteří požadovali alternativu ve vyhroceném souboji pravice-levice. Důležitým aspektem však bylo překonání psychologického efektu uzavírací klauzule v předvolebních průzkumech. Druhým hlediskem pak byla teorie postmaterialismu, kde jsme z výzkumu Pinka, Saxe a Smolkové (2017) zjistili, že vztah mezi počtem postmateriálních voličů a hlasů pro SZ ve volbách existuje, nicméně je velmi slabý. Tato studie pak naznačila, že SZ nepředstavuje v ČR pro postmateriální voliče ideální volbu.

Třetí kapitola představuje analytickou část práce. Na základě konceptu Bruce Trantera a Marka Westerna (2009), kteří se věnovali postmateriálním aspektům v politických stranách, respektive zelených stranách, jsem stanovila šest oblastí zkoumání volebních programů. Těmi byly: ochrana životního prostředí, jaderná energie, rovnost pohlaví, ochrana spotřebitele, lidská práva a participativní demokratický styl rozhodování. V rámci každého programu jsem vybrala témata spadající do těchto oblastí. Následně jsem tyto oblasti zkoumání porovnávala mezi sebou a zkoumala, jak

se postmateriální hodnoty zastoupené ve volebních programech SZ vyvíjí či mění. Naplnění těchto bodů jsem zaznačila do tabulky pro lepší přehlednost.

V této kapitole se mi v každém z aspektů zkoumání podařilo odpovědět na první výzkumnou otázku: *Jak se mění vybrané postmateriální hodnoty v předvolebních programech SZ v průběhu let?* Všechny stanovené postmateriální body byly v rámci podkapitoly o srovnání volebních programů SZ rozebírány i podrobněji. Pokud bychom hodnotili koncepce jako celek, pak jsme tedy mohli vidět, že v oblasti životního prostředí se koncepce nepatrně rozvinula, nicméně už v roce 2006 tato oblast byla v programu pojata velmi komplexně. Koncepce v oblasti jaderné energie zůstala v podstatě nezměněna, stejně jako v oblasti rovnosti pohlaví. Bod o ochraně spotřebitele zaznamenal nejvýraznější změnu, kdy v programech 2013 a 2017 již není naplněn. V celkovém pojetí lidských práv je v programech zaznamenán opět vývoj koncepce, i když v dílčích tématech vidíme kolísání mezi zastoupením těchto témat napříč volebními programy. Koncept participativního demokratického stylu rozhodování také zaznamenal pokles, nicméně ne tak výrazný, takže můžeme říci, že volební programy 2013 a 2017 jej naplnily alespoň částečně.

Při porovnání výsledků tabulky postmateriálních hodnot s volebními výsledky SZ ve zmíněných letech se mi podařilo odpovědět na druhou výzkumnou otázku: *Má zachování postmateriálních hodnot vliv na volební zisk SZ?* Postmateriální strana jako jsou zelení, mají jednoznačně specifické voliče, nicméně lze pozorovat, že postmaterialismus není hlavní hodnotový rámec, podle kterého se rozhodují. Volební zisk strany v roce 2010 výrazně klesl i přes zachování linie postmateriálních hodnot, naopak i přes nenaplnění všech bodů v roce 2013 mírně stoupl a v roce 2017 jsme pak zaznamenali úplný volební propad. Na volební zisk má ale vliv i řada jiných faktorů, které tato práce nezohledňuje, ale přímou souvislost mezi změnami postmateriálních hodnot v programech SZ a jejich ziskem ve volbách se nepotvrdila.

Na začátku třetí kapitoly také zmiňuji další dva koncepty, které jsem pro analýzu postmateriálních hodnot chtěla využít. Vysvětluji, proč jsem v práci zvolila koncept Bruce Trantera a Marka Westerna (2009) a jaké měly všechny tři koncepty výhody, či nedostatky. Výše zmíněná koncepce mi dostatečným způsobem umožnila zkoumat volební programy SZ, což bylo i cílem této bakalářské práce. Problémem byla pouze stylistika volebních programů napříč zkoumanými roky. Za hlavní nedostatek při komparaci programů považuji zejména jejich rozdílný rozsah, který se projevil zvláště

v roce 2013, kdy SZ radikálně zkrátila program a body formulovala pouze do krátkých vět, často bez vysvětlení problematiky, či způsobu dosažení stanoveného cíle.

Jako velký nedostatek při psaní této práce vnímám absenci měření postmateriálních hodnot v české společnosti po roce 2008. Za výrazný limit výzkumu SZ považuji nedostatečné zpracování v literatuře, jelikož většina studií zpracovává tematiku SZ v ČR pouze do období úspěchu strany v roce 2006. V oblasti srovnávání volebních programů byl problém v jejich zcela odlišném zpracování, především v rozdílném rozsahu. Zpracování postmaterialismu v zahraniční literatuře musím hodnotit velmi kladně, i přes to, že bychom mohli polemizovat nad stářím Ingehartovy koncepce v souvislosti s vývojem společnosti.

Kvůli v zásadě minimálnímu zpracování tematiky SZ v ČR a téměř žádného zájmu o zkoumání postmateriálních hodnot v současnosti, se tak otvírá prostor pro široké spektrum možností dalšího výzkumu. Zajímavým výzkumem by bylo sledování změn voličské základny SZ v časovém horizontu 2006-2017. Následné zpracování a porovnání toho, kdo byli typičtí voliči strany v roce 2006 s následujícími roky, zejména pak s rokem 2017, by mohlo být zásadním i pro strategii SZ v následujících volbách. Zásadním a velmi přínosným pro postmaterialismus v ČR by bylo také prohloubení starších výzkumů a zjištění, zda lidí, které můžeme považovat za postmaterialisty, podle předpokladu s vývojem společnosti přibývá, nebo naopak tento trend v ČR již potvrdit nemůžeme. Bylo by dobré zjistit, která strana v současnosti pak pro postmateriální voliče představuje ideální volbu.

Teoretický koncept Ronalda Ingleharta jsem zvolila zejména proto, že je průkopníkem teorie postmaterialismu a od vydání knihy *The Silent Revolution* (1977) své poznatky stále rozšiřuje novými články. Z novějších publikací stojí za zmínku určitě příspěvek v knize *Democracy and Political Culture in Eastern Europe* (2006), kde se věnuje východní společnosti a článek *Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006* (2008), kde opakovaným měřením potvrzuje svá původní tvrzení ze 70. let minulého století o postmaterialismu v západní společnosti. Z českých autorů pak musím zmínit Ladislava Rabušice a Libora Prudkého, kteří se problematikou postmateriálních hodnot u nás primárně zabývají, mají tak výrazný vliv na rozšíření tohoto tématu v rámci ČR. V případě Ladislava Rabušice považuji za průlomový článek *Je česká společnost postmaterialistická?* (2000), kde jako jeden z prvních aplikoval teorii postmaterialismu na ČR. Libor Prudký zase přináší komplexní náhled na studie hodnot v knize *Inventura hodnot* (2009). Historií SZ se nejvýrazněji zabýval Pavel Pečinka

v knize *Zelená zleva?* (2002). Zásadní literaturu pro teoretický rámec tak považuji za vhodně zvolenou.

Literatura

- Brunclík, Miloš. 2010. „Pirátské strany: nový fenomén v politice.“ *Naše společnost* 15 (1): 21-29.
- Cabada, Ladislav, David Šanc. 2005. *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Eibl, Otto. 2010. „Volební programy“ in Stanislav Balík et al. *Volby do poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Eibl, Otto. 2011. *Politický prostor a témata v České republice v letech 2006-2008*. Brno: CDK.
- Eibl, Otto, Roman, Chytílek. 2011. „České politické strany v politickém prostoru.“ *Sociologický časopis* 47(1): 61-88.
- Čaloud, Dalibor, Tomáš Foltýn, Vlastimil Havlík. 2006. „Politické strany a jejich systém v období 2002-2006“ in Dalibor Čaloud, Tomáš Foltýn, Vlastimil Havlík, Anna Matušková (eds.). *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Davis, Darren, Christian Davenport. 1999. „Assesing the Validity of the postmaterialism Index.“ *The American Political Science Review* 93 (3): 649-664.
- Hadler, Markus, Patrick Wohlkönig. 2012. „Environmental Behaviours in the Czech Republic, Austria and Germany between 1993 and 2010: Macro-Level Trends and Individual-Level Determinants Compared.“ *Sociologický časopis* 48(3): 467-492.
- Hendl, Jan. 2016. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hloušek, Vít, Lubomír Kopeček. 2005. *Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MU.
- Hloušek, Vít. Lubomír Kopeček. 2010. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha: Grada.
- Inglehart, Ronald. 1977. *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald. 1981. „Post-Materialism in an Environment of Insecurity.“ *The American Political Science Review* 75(4): 880-900.

- Inglehart, Ronald, Paul Abramson. 1999. „Measuring Postmaterialism“ *The American Political Science Review* 93(3): 665-677.
- Inglehart, Ronald. 2006. „East European value systems in global perspective“ in Klingemann, Hans-Dieter, Dieter Fuchs, Jan Zielonka (eds.). *Democracy and political culture in Eastern Europe*. Abingdon: Routledge.
- Inglehart, Ronald. 2008. „Changing Values among Western Public from 1970 to 2006.“ *West European Politics* 31(1-2): 130-146.
- Koenig, Tobias, Andreas Wagener. 2012. „Culture and Tax Structure.“ *CESifo Working Paper Series No. 3748* (online, Pdf). Dostupné z: <<https://ssrn.com/abstract=2016072>> (20. 9. 2018)
- Lebeda, Tomáš, Lukáš Linek, Pat Lyons, Klára Vlachová. 2007. „Úvod.“ in Tomáš Lebeda et al. *Voliči a volby 2006*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Lebeda, Tomáš, Jindřich Krejčí. 2007. „Výzkumy volebních preferencí a jejich prezentace v médiích.“ *Voliči a volby 2006*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Librová, Hana. 1994. *Pestří a zelení*. Brno: Veronica, Hnutí Duha.
- Matušková, Anna. 2010. *Politický marketing a české politické strany: volební kampaň v roce 2006*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.
- „Okamura zakládá novou stranu. Svoboda a přímá demokracie bude mít stejný program jako Úsvit“ *ihned.cz*, 5. 5. 2015 (online). Dostupné z: <<https://domaci.ihned.cz/c1-63966930-okamura-zaklada-novou-stranu-svoboda-a-prima-demokracie-bude-mit-stejny-program-jako-usvit>> (6. 12. 2018)
- Olofsson, Anna, Susanne Ohman. 2006. „General Beliefs and Environmental Concern Transatlantic Comparisons.“ *Environment and Behavior* 38 (6): 768-790.
- Pavlović, Zoran. 2016. „(Post)materialism, satisfaction with democracy and support for democracy in Eastern Europe.“ *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities* 5(3): 41-55.
- Pečínka, Pavel. 2002. *Zelená zleva? Historie ekologických stran v Evropě*. Praha: Gplus G.
- Pečínka, Pavel. 2005. „Odstíny české zelené politiky po roce 1989.“ *Politologický časopis* 12(4): 471-481.

- Pehe, Jiří. 2009. „Politická krize bude pokračovat“ *pehe.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.pehe.cz/zapisnik/politicka-krize-bude-pokracovat>> (6. 12. 2018)
- Pink, Michal, Ondřej Sax, Andrea Smolková. 2017. „Electoral Support for the Czech Green Party in Relation to Post-Materialism, 2006-2013.“ *Středoevropské politické studie* 19(3-4): 243-263.
- Pirátská strana. 2017. „Volební program černé na bílém 2017“, *pirati.cz* (online). Dostupné z: <https://www.pirati.cz/assets/pdf/program_cerne_na_bilem.pdf> (6. 12. 2018)
- Pisano, Ignacio, Maria del Carmem Hidalgo. 2014. "Testing the cross-national social bases of environmentalism: A current and comparative analysis of conservation behaviors." *Psico* 45(3): 395-405.
- Polesná, Helena. 2014. „Hodnotové orientace české populace z pohledu druhého demografického přechodu.“ *Relik 2014*: 373-385. Dostupné z: <<https://relik.vse.cz/2014/sbornik/cz/toc.html>> (20. 9. 2018)
- Prudký, Libor. 2009. *Inventura hodnot*. Praha: Academia.
- Prudký, Libor. 2010. *Studie o hodnotách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Prudký, Libor. 2012. „The Transformation of Czech Society as a Change in Value“ in Libor Prudký (ed.). *Values, stratification, transformation*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Pšeja, Pavel. 2005. *Stranický systém České republiky: politické strany a jejich vývoj 1989-1998*. Brno: CDK.
- Rabušic, Ladislav. 1990. "Tichá revoluce neboli od materialismu k postmaterialismu v západních společnostech." *Sociologický časopis* 26(6): 505-517.
- Rabušic, Ladislav. 2000. „Je česká společnost postmaterialistická?“ *Sociologický časopis* 36(1): 3-22.
- Rabušic, Ladislav. 2018. „Revoluce tichá“ *Sociologická encyklopedie*, (online). Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Revoluce_tich%C3%A1> (6. 12. 2018)
- Řeháková, Blanka, Robin Cassling. 2001. „Who Are the Czech Materialists, Post-materialists, and Those Who Are'Mixed', and How Do They Differ in Their Opinions

and Attitudes on Selected–Primarily Political–Subjects." *Czech Sociological Review* 9(1): 35-52.

Řeháková, Blanka. 2006. „Měření hodnotových orientací metodou hodnotových portrétů S. H. Schwartz.“ *Sociologický časopis* 42(1): 107-128.

Schwartz, Shalom H. 2003. "A Proposal for Measuring Value Orientations across Nations." *European Social Survey* (online, Pdf). Dostupné z: <<https://pdfs.semanticscholar.org/376a/d809f1313cb41dfcfa8bd180949c273f8c2.pdf>> (20. 9. 2018)

Skála, Vít. 2012. "Ronald Inglehart's Concept of Values: The Czech Republic" in Libor Prudký (ed.). *Values, stratification, transformation*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Sociologický ústav Akademie věd ČR. 2006a. „Stranické preference v lednu 2006“ CVVM (online, Pdf). Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a1048/f9/100557s_pv60202.pdf> (6. 12. 2018)

Sociologický ústav Akademie věd ČR. 2006b. „Stranické preference v únoru 2006“ CVVM (online, Pdf). Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a1024/f9/100561s_pv60301.pdf> (6. 12. 2018)

Sociologický ústav Akademie věd ČR. 2006c. „Stranické preference v březnu 2006“ CVVM (online, Pdf). Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a1028/f9/100565s_pv60324.pdf> (6. 12. 2018)

Sociologický ústav Akademie věd ČR. 2006d. „Stranické preference v dubnu 2006“ CVVM (online, Pdf). Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a1037/f9/100574s_pv60420.pdf> (6. 12. 2018)

Stenner, Karen, Zim Nwokora. 2015. „Current and Future Friends of the Earth: Assessing Cross-National Theories of Environmental Attitudes.“ *Energies* 8(6): 4899-4919.

Strana zelených. 2006. „Volební program Strany zelených - volby do Poslanecké sněmovny 2006“, (Pdf).

Strana zelených. 2010. „Volební program Strany zelených - volby do Poslanecké sněmovny 2010“, (Pdf).

Strana zelených. 2013. „Volební program Strany zelených - volby do poslanecké sněmovny 2013“, (Pdf).

„Studentské předčasné parlamentní volby 2013“ *jsns.cz* (Pdf, online). Dostupné z: <https://www.jsns.cz/data/jsns/images/kdo_jiny/sppv2013_vysledky_final.pdf> (6. 12. 2018)

Svoboda a přímá demokracie Tomia Okamury. 2018. „Politický program SPD“ *spd.cz*, (online). Dostupné z: <<https://www.spd.cz/program>> (6. 12. 2018)

Tranter, Bruce, Mark Western. 2009. „The influence of Green parties on postmaterialist values.“ *British Journal of Sociology* 60 (1): 145-167.

„Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 02.06. – 03.06.2006“ *volby.cz* (online). Dostupné z: <<https://www.volby.cz/pls/ps2006/ps2?xjazyk=CZ>> (6. 12. 2018)

„Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 28.05. – 29.05.2010“ *volby.cz* (online). Dostupné z: <<https://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ>> (6. 12. 2018)

„Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 25.10. – 26.10.2013“ *volby.cz* (online). Dostupné z: <<https://www.volby.cz/pls/ps2013/ps2?xjazyk=CZ>> (6. 12. 2018)

„Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 20.10. – 21.10.2017 (promítnuto usnesení NSS)“ *volby.cz* (online). Dostupné z: <<https://www.volby.cz/pls/ps2017nss/ps2?xjazyk=CZ>> (6. 12. 2018)

„Výsledky Studentských voleb 2017 do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky“ *jsns.cz*, (Pdf, online). Dostupné z: <https://www.jsns.cz/nove/projekty/studentske_volby/materialy/sv_2017_vysledky_final.pdf> (6. 12. 2018)

Vysušil, Tomáš. 2016. „Sociologická reflexe mezi společnostmi a přírodou. Teoretické přístupy a empirická zkoumání.“ *Sociální studia* 2 (2): 43-70.

Waisová, Šárka. 2016. „Změna hodnotových preferencí české společnosti a tvůrců zahraniční politiky jako jeden z předpokladů transformace české zahraniční politiky.“ *Sociální studia* 7(4).

Zákon č. 118/2010 Sb. o krajském referendu

Zelení. 2017. „Volební program Zelených pro volební období 2017-2021“, *zeleni.cz* (online). Dostupné z: <https://www.zeleni.cz/wp-content/uploads/2017/06/zeleni_volebni_program_2017.pdf> (6. 12. 2018)

Seznam použitých tabulek

TABULKA 1: PREFERENCE STRAN BEZ NEVOLIČŮ A NEROZHODNUTÝCH (V %)	29
TABULKA 2: PŘEHLED ZASTOUPENÍ ZKOUMANÝCH BODŮ VE VOLEBNÍCH PROGRAMECH. 55	
TABULKA 3: ZISK VE VOLBÁCH DO PS (V %).....	57

Seznam použitých zkratek

CVVM	Centrum pro výzkum veřejného mínění
ČR	Česká republika
ČSS	Československá strana socialistická
ČSSD	Československá strana sociálně demokratická
EU	Evropská unie
EVS	European Values Study
IPPS	International Social Survey Program
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
LSU	Liberálně sociální unie
MMF	Mezinárodní měnový fond
Modernizace	Veřejnost jako aktér modernizace
ODS	Občanská demokratická strana
OSN	Organizace spojených národů
PS	Poslanecká sněmovna
SB	Světová banka
SPD	Svoboda a přímá demokracie
SZ	Strana zelených
WTO	World Trade Organization – Světová obchodní organizace
ZS	Zemědělská strana

Abstrakt

Postmaterialismus ve volebních programech Strany zelených v letech 2006-2017

Bakalářská práce se zaměřuje na téma postmaterialismu ve volebních programech Strany zelených v letech 2006-2017. Cílem práce je zjistit, jak se v tomto kontextu SZ vyvíjela. Nejprve je v práci představen koncept postmaterialismu podle Ronalda Ingleharta. Druhá kapitola se věnuje postmateriálním hodnotám přímo v českém kontextu. Následně se soustředí na vývoj SZ před stanoveným obdobím a její úspěch ve volbách do Poslanecké sněmovny České republiky v roce 2006. Další část práce se již zaměřuje na analýzu vývoje SZ v letech 2006-2017 na základě teorie postmaterialismu. Je představen koncept hodnocení postmateriálních hodnot ve volebních programech a následně jsou jednotlivé programy podle něj rozebírány. Závěrečná část práce pak obsahuje jejich srovnání a posouzení změn těchto hodnot.

Klíčová slova: Strana zelených, postmaterialismus, Ronald Inglehart, Zelení, Česká republika, volební programy, postmateriální hodnoty

Abstract

Postmaterialism in the election programs of the Green Party in 2006-2017

The bachelor thesis focuses on postmaterialism in the election programs of the Green Party (GP) in 2006-2017. The aim of the thesis is to find out how was the development of the GP in this context. First, the concept of postmaterialism by Ronald Inglehart is introduced. Second chapter deals with postmaterial values directly in the Czech context. Subsequently, it focuses on the development of the GP before the set period and its success in the elections to the Chamber of Deputies of the Czech Republic in 2006. Another part of the thesis is focused on the analysis of the GP development in 2006-2017 based on the theory of postmaterialism. There is presented the concept of evaluating post-material values in the election programs, then the individual programs are analyzed accordingly. The final part includes their comparison and assessment of changes in these values.

Keywords: Green Party, postmaterialism, Ronald Inglehart, Greens, Czech Republic, election programs, post-material values